indicans modo quidẽ non poſſe, fore tamen vt poſt-
ea poſſitis. Ita non ſolum Auguſtinus, & Beda, ſed et-
iam Chryſoſtomus, Leontius Theophylactus, & Eu-
thymius. Cæterum ſi non auctorum perſonas, ſed i-
pſa Chriſti verba reſpiciamus, probabilius eſt non de
vita beata, ſed de morte ſua loqui, *quo ego vado*, id eſt ad
mortem, *vos non poteſtis venire*. Quid ergo? nonne &
illi mori poterant? Poterant quidem, ſi conditionem
ſpectes; homines quippe natura mortales erant; non
poterant, ſi ſpectes animum, & voluntatem; quia
nondum tanta erant fide, tamque conſtanti, vt pro
Chriſto mori poſſent. Sic Petrus, ſic Chriſtus intelle-
xit verſ. 37. & 38. *Quia non poſſum te ſequi modo, animam
meam pro te ponam. Reſpondit ei Ieſus, animam tuam pro me
pones? Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter*
B
me neges. Illud autem, quod ſequitur, *Dico vobis modo*,
non ita accipio, quaſi explicatio ſuperioris ſententiæ
ſit, vt ſi dicat, quod vobis dixi non poſſe vos me ſe-
qui, intelligo non poſſe modo, ſicut Petro ſtatim di-
Verſ. 36. cit, *Quo ego vado, non potes me modo ſequi*. Sed duobus
modis intelligi poſſe puto, aut, *Et vobis dico modo*, vt
poſtea, cum res euenerit, intelligatis, me, quod futu-
rum erat, cognouiſſe, ſicut verſu 19. dixit, *Amodo dico
vobis, priuſquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis*; aut, vt
complementum ſit comparationis, ſicut dixi ante Iu-
dæis, & vobis modo dico. Notant Cyrillus, & Euthy-
mius Iudæis dixiſſe, *Quæretis me, & non inuenietis*; diſci-
pulis non dixiſſe, non inuenietis, quia poſt reſurre-
ctionem Apoſtoli inuenturi eum erant, Iudæi non e- C
rãt. Haud ſcio an nimiũ ſubtile ſit. Nam vt c. 7. 34. do-
cuimus, phraſis illa, quærere, & non inuenire, nihil
aliud ſignificat, quam rem, quæ quæritur, non habe-
ri, aut periiſſe, non extare, ideoq; reperiri non poſſe:
Chriſtus vero de ſeipſo ea phraſi loquens, nihil aliud
dicere voluit, quam ſe moriturum eſſe, & ex hoc mũ-
do ad Patrem diſceſſurum. Docent Chryſoſtomus,
Leontius, Theophylactus, & Euthymius his verbis,
quo ego vado, vos non poteſtis venire, diſcipulorum deſide-
rium excitare; ſolemus enim niti in vetitum, vt ille
dixit.

Quærere, & non inuenire quid ſignificet.

Ouid. 3. Amor. eleg. 4.

34. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem,
ſicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.*] Paterno ſe ge-
rit more conſolabatur diſceſſurus, Apoſtolos ſuos, id-
eoque, vt diximus, filios appellauerat; dat illis nunc D
paterna monita, qualia ſolẽt, aut peregre abituri, aut
morituri patres filiis dare, vt pacem inter ſe habeant,
vt mutuo ſe diligant. Vulgaris quæſtio, cur hic dile-
ctionis mendatum, cum in lege etiam veteri vel ipſo
Chriſto iudice primum eſſet, Lucæ 10. 27. *nouum* ap-
pellet. Auctores omnes, quos legerim, Græci, Chry-
ſoſtomus, Cyrillus, Theodorus Heracleotes, Theo-
dorus Mopſueſt. Leontius, Theophylactus, & Eu-
thymius, inter Latinos etiam Rupertus, *nouum* voca-
ri dicunt, quod in veteri lege iuberemur proximum
noſtrum ſicut nos ipſos diligere; nunc autem pluſ-
quam nos ipſos diligere, iubeamur; cum iubeamur
ita nos mutuo diligere ſicut Chriſtus dilexit nos, & E
Phil. 2. 6. 7. 8. Chriſtus nos plus quam ſeipſum dilexerit, quia *cum in
forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem
Deo, ſed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens*. De-
nique *iuſtus pro iniuſtis*, pro immeritis, pro inimicis *fa-
1. Pet. 3. 18. ctus obediens vſque ad mortem mortem autem crucis*. Augu-
ſtinus, & Beda ex effectu vocari *nouum* putant, quod
nos renouet, & exuto vetere homine nouo induat,
Galat. 6. 15. *vt ſimus*, quemadmodum ait D. Paulus, *noua creatura*.
Sunt qui putant *nouum* appellari, quemadmodum
lex Euangelica noua dicitur, nouumq; teſtamentũ,
quia quamuis ante eſſet, tamen per Chriſtum quaſi
nouo addito ſpiritu promulgatum eſt. Sunt qui pro-
pterea quod deſuetudine antiquatũ videretur, Chri-
A
ſtus vero ſingulari illud commendatione reuocaue-
rit, *nouum* appellari velint, haud prorſus ineptè. Sunt
qui nouitatem in eo ponant, quod lex vetus non niſi
externam præciperet dilectionem, aut non niſi ad
politicam pacem eam dirigeret; Chriſtus vero & dile
ctionem præceperit internam, & ad vitam æternam
ordinauerit. Hoc verum non eſt; nam lex etiam ve-
tus, vt apud Matth. c. 5. docuimus, actus internos præ-
cipiebat, non concupiſcere, non odio habere. Sunt
qui ideo *nouum* eſſe dicant, quod quamuis in veteri
eſſet lege, tamen obrutum quodammodo ceremo-
niis non apparebat; in Euangelio vero ſublatis iis ap-
parere, & elucere cœperit. Sunt qui mandatum qui-
dem vnum & idem eſſe putent, ſed propter nouam
formam *nouũ* appellari, quod pro regula dilectionis
non iam nos ipſi, ſed Chriſtus ipſe ponatur, *ſicut dilexi
vos*, qui certior, ac melior omnino ſit. Neſcio an meã
ego ſententiã lectori probaturus ſim; certe facilis eſt,
ſi minus vera. Duobus modis interpretor. Altero, vt
hoc mandatum cum eodem, aut ſimili dilectionis
mandato, quod antea erat, conferatur; altero, vt
non cum illo, ſed cum cæteris mandatis comparetur,
quæ diſcipulis Chriſtus multa tradiderit. Si cum ſi-
mili dilectionis mandato, quod ante erat, cõferatur,
nouum dicitur, non quod nouum ſit, neq; quod no-
uo proponatur modo; ſed quod cum illud ſæpe diſci
pulis commendaſſet, iterum commendet, quemad-
modum ſi nouum eſſet; quemadmodum ſi nũquam
illud audiuiſſent. Itaque nouitas non tam ad manda-
tum ipſum, quam ad ſtudiũ, quo illud Chriſtus com-
mendat, & quo diſcipuli excipere debebant, referen-
da eſt. Sic ergo dictum eſt, *Mandatum nouum do vobis*,
quemadmodum vulgo diceremus, mãdatum de no-
uo do vobis, *vt diligatis inuicem*: & fac vnam nouam
communionem, aut confeſſionem, id eſt, quemad-
modum ſi nunquam ante confeſſus eſſes, ſi nũquam
ante Euchariſtiam accepiſſes. Si vero ad cætera man-
data, quæ diſcipulis Chriſtus tradiderat, conferatur,
nouum Hebraica dicitur phraſi non quia nouum, ſed
quia præſtantiſſimum. Solent enim Iudæi quod in
quoque genere præſtantiſſimum eſt, nouum appella
re, vt Matthæi 26. 29. docuimus, *Cantate*, inquit, *Do-
mino canticum nouum*. Quia ſolent quæ noua ſunt, aut
eſſe, aut videri meliora, quam vetera. Itaque verus
meo iudicio ſenſus eſt, Multa, dum vobiſcum verſa-
tus ſum, mandata, multa documenta dedi, dabo
nunc vnum, quod inſtar eſt omnium *vt diligatis inui-
cem*: aut q᷉d magis mihi videtur conſilio Chriſti con-
uenire, nouum mandatum vocat, id eſt, diſcipulorũ
ſuorum proprium, cum cætera cum omnibus com-
municaſſet, ſicut ver. 35. declarat, *In hoc cognoſcent om-
nes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inui-
cem*. Alio ſenſu Ioannes 1. epiſtola ca. 2. 7. & 1. epiſtola
ver. 4. 5. idem mandatum & vetus, & nouum appel-
lat. Id ſi Dominus vitã dabit, illic explicabimus. Ver-
ba autem bifariam iungi poſſunt, aut, *vt diligatis inui-
cem, ſicut dilexi vos*: atque ſi hoc modo legamus, parti-
cula, *vt*, quæ continuo ſequitur, non comparationẽ,
ſed finẽ declarabit, ſenſuſq; erit, Mandatum nouum
do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut *dilexi vos*, id eſt, ꝓ-
pterea dilexi, vt vos etiam inuicem diligeretis. Hoc
modo D. Auguſtinus, & Beda, & vt videtur, Ruper-
tus intelligit: aut, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis
inuicem*: deinde nouum ſequatur membrum, *ſicut di-
lexi vos, vt & vos diligatis inuicem*. Quæ traiectio ſic erit
reſoluenda, *Mandatũ*, inquam, *do vobis, vt diligatis inui-
cem, ſicut* ego *dilexi vos*, vt ſit repetitio ſimul, & expli-
catio ſuperioris ſententiæ.

Expoſitio auctoris cur nouum dicatur hoc mãdatum.

Noua dicũtur quæ ſunt præſtantiſſima phraſi Hebraica.

Pſal. 95. 1. & 97. 1.

35. *In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi di-
lectionem habueritis ad inuicem.*] Explicat, quamobrem
dilectio-

dilectionis mandatum illis tantopere commendaue-
rit, &, vt diximus, quare mandatum nouum appella-
uerit, quia nimirum certum erat futurum ſymbolum
quo ipſius diſcipuli à cæteris hominibus dignoſceren
tur. *Alia munera mea*, inquit Auguſtinus, *habent vobiſcum
Tract. 65. etiam non mei; non ſolum naturam, vitam, ſenſus, rationem,
& eam ſalutem, quæ hominibus, pecoribuſque communis eſt;
verum etiam linguas, ſacramẽta, prophetias, ſcientiam, fidem,
diſtributionem rerum ſuarum pauperibus, & traditionem cor-
poris ſui, vt ardeant; ſed quoniam caritatem non habent, vt
cymbala concrepant, nihil ſunt, nihil illis prodeſt. Non ergo in
illis quamuis bonis muneribus meis, quæ habere poſſunt etiam
1. Cor. 13. 1. 2. 3. non diſcipuli mei; ſed in hoc cognoſcent omnes, quia mei diſci-
puli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicẽ.* Rogant. Chry-
ſoſtomus, Theophylactus, & Euthym. cur non po- B
tius miracula ſigna eſſe dixerit, quibus diſcipuli ipſius
eſſent dignoſcendi, quia inquiunt, *multi dicent in illa
die, Domine nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus? & in
nomine tuo virtutes multas fecimus?* & reſpondebit illis
Chriſtus, *quia nunquam noui vos*. Itaque magis certum
eſſe ſignum diſcipulorum Chriſti dilectionem mu-
tuam, quam miraculorum effectionem. Solus Euthy
mius veram mihi cauſam videtur attigiſſe, quamobrẽ
hac potiſſimum nota diſcipulos ſuos diſtinguendos
eſſe dixerit, quia nimirum proprium diſcipuli eſt ma-
giſtrum imitari, & eatenus videtur profeciſſe, quate-
nus magiſtrum imitatur. Nihil autem Chriſto magis
proprium fuit, quam homines diligere, quum ipſorũ
amore de cœlo deſcenderit, homo factus mortem
obierit. Itaq; nulla re eius diſcipuli ſimiliores illi eſſe C
poterant, propiuſq; eius mores imitari, quam ſi ſeſe
viciſſim diligerent. Caueat lector ne exiſtimet eos, q
fidem habent, caritatẽ autem non habent, Chriſti nõ
eſſe diſcipulos. Nam & illi non ſolum nomine, ſed re
etiam ipſa diſcipuli ſunt, cum ab eo diſcant, atque illi
tanquam vero præceptori credant; cæterum imitatio
ne morum eius diſcipuli nõ ſunt, quia quos Chriſtus
diligit, ipſi nõ diligunt. Et quia hoc etiam modo vult
Chriſtus omnes homines diſcipulos ſuos eſſe, & qui
hoc faciũt non ſolum veri; ſed etiam perfecti diſcipu-
li eius ſunt, indicat alios, qui fidem habent, dilectio-
nem autem non habent, ſuos non eſſe diſcipulos; ſic
plane, vt ſi quis pater neget eos ſuos eſſe filios, qui ſibi
moribus diſſimiles ſint, non quod vere non ſint filii,

Cur caritas non miracula ſignum ſit & nota diſcipuli Chriſti. Matth 7. 22. 23.

A
ſed quod non quales eſſe oportebat. *Fruſtra appellamur
Chriſtiani*, ſcribit Leo ſer. 6. de Natiuit. *ſi imitatores non
ſumus Chriſti, qui ideo ſe vitam dixit eſſe, vt conuerſatio ma-
giſtri forma eſſet diſcipuli, & illam humilitatem eligeret ſer-
uus, quam ſectatus eſt Dominus.*

Inf. c. 14. 6.

26. *Dicit ei Simon Petrus, Domine quo vadis?*] Cur Pe-
trus, & cur ſolus hoc interrogauerit facilis coniectu-
ra, quam & Chryſoſt. & Cyrillus, & Leontius, & Au-
guſtinus, & Beda, & Theophylactus, & Euthymius,
& Rupertus indicarunt, non diſcendi tantum animo
ſed ſequendi, quocunque tandem Chriſtus ſe iturum
eſſe reſpondiſſet. Eadem ratione aut ſolus, aut certe
primus interrogat, quia ardentiori in Chriſtum erat
ſtudio, aut quia, vt Cyrillus exiſtimat, illi reliqui Apo
B
ſtoli tanquam maiori loquendi pro omnibus curam
detulerunt. Ergo Chriſtus non ad verba, ſed ad ani-
mum, ſenſumq; reſpondens, vt Auguſtinus, Chryſo-
ſtomus, Beda, Theophyl. & Euthymius, obſeruant,
ait, *Quo ego vado, non potes me ſequi modo; ſequeris autẽ poſt-
ea*. Ita reſpondet, vt cupientem ſequi Petrum non de-
terreat, ſed doceat, & obiecta ſpe poſtea ſequendi cõ-
ſoletur. Quo dicat non poſſe ſequi ſupra ℣. 33. diſpu-
tauimus, diximus de morte Chriſtum loqui, ad quam
ipſe forti, erectoque animo gradiebatur. Cur ergo
Petrus in mortem ſequi non poterat? Id duplicem in-
telligentiam habere poteſt. Aut non poſſe modo ſe-
qui, quia eius fides ſatis robuſta non erat, ſecuturum
tamen poſtea ſuo tempore, cum fides eius corrobora
ta fuiſſet, quemadmodum Cyrillus, Theodorus Mo-
C
pſueſt. Auguſt. Beda, & Rupertus exponunt. *Quid fe-
ſtinas Petre?* inquit Auguſtinus, *nondum te ſuo ſpiritu ſoli-
dauit petra: noli extolli præſumendo, non potes modo; noli deii-
ci deſperando, ſequeris poſtea*. Aut non poterat ſequi; quia
eius tempus nondum aduenerat, quia non expedie-
bat, quia prius Euangelium prædicare, multaque pa-
ti oportebat, vt Theodorus Heracleotes interpreta-
tur. Prior ſenſus melior; quia, vt ait Auguſtinus, & ex
verſu 38. manifeſtum eſt, voluit Chriſtus eius auda-
ciam, & iactationem tacite reprehendere; plus de ſe
polliceri, quam aut præſtiturus ſit, aut quibus tunc
erat viribus præſtare poſſet. Cætera, quæ in hoc
capite ſuperſunt, apud Matthæum c.
26. 35. expoſuimus.

Tract. 56.

CAPVT XIV.

NON turbetur cor veſtrum. Creditis in Deum, & in me credite. 2. In domo Patris mei man-
ſiones multæ ſunt. ſi quo minus dixiſſem vobis: Quia vado parare vobis locum. 3. Et ſi abiero, &
præparauero vobis locum: iterum venio, & accipiam vos ad meipſum, vt vbi ſum ego, & vos ſi-
tis. 4. Et quo ego vado ſcitis, & viam ſcitis. 5. Dicit ei Thomas: Domine, neſcimus quo vadis: &
quo modo poſſumus viam ſcire? 6. Dicit ei Ieſus: Ego ſum via, & veritas, & vita. nemo venit ad Patrem, niſi per
me. 7. Si cognouiſſetis me, & Patrem meum vtique cognouiſſetis: & amodo cognoſcetis eum, & vidiſtis eum.
8. Dicit ei Philippus: Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis. 9. Dicit ei Ieſus: Tanto tempore vobiſ-
cum ſum & non cognouiſtis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis: Oſtende nobis Pa-
trem? 10. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me eſt: Verba, quæ ego loquor vobis, à me ipſo non loquor.
Pater autem in me manens, ipſe facit opera. 11. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me eſt? 12. Alioquin
propter opera ipſa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maio-
ra horum faciet: quia ego ad Patrem vado. 13. Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo? hoc faciam: vt
glorificetur Pater in Filio. 14. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. 15. Si diligitis me, mandata mea
ſeruate. 16. Et ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, 17. Spi- *Inf. 16. c. 13.*
ritum veritatis quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum vos autem cognoſcetis eum: *Mat. 7. a. 8.*
quia apud vos manebit, & in vobis erit. 18. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. 19. Adhuc modi- *& 21. b. 22.*
cum: & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me: quia ego viuo, & vos viuetis. 20. In illo die vos *Mar. 11. c. 24.*
cognoſcetis quia ego ſum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. 21. Qui habet mandata mea, & ſeruat ea:
ille eſt, qui diligit me, Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei mei,
ipſum 22. Dicit ei Iudas, non ille Iſcariotes: Domine, quid factum eſt, quia manifeſtaturus es nobis teipſum, &

non mun-

non mundo? 23. Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si quis diligit me, ſermonē meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus: 24. qui non diligit me, ſermones meos nō ſeruat. Et ſermonem, quem non audiſtis, non eſt meus: ſed eius, qui miſit me, Patris. 25. Hæc locutus ſum vobis apud vos manens. 26. Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunq; dixero vobis. 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor veſtrum, neq; formidet. 28. Audiſtis, quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quia vado ad Patrem: quia Pater maior me eſt. 29. & nunc Act. 1. d. 12. *dixi vobis prius quam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. 30. Iam non multa loquar vobiſcum. venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. 31. Sed vt cognoſcat mundus quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio. Surgite, eamus hinc.*

IN CAPVT XIV.

1. NON *turbetur cor veſtrum, creditis in Deum, & in me credite.*] In multis Latinis, in nōnullis etiā Græcis codicibus inchoatur caput ad hunc modū, *Et ait diſcipulis ſuis, Non turbetur,* & reliqua: quemadmodum omnes Latini interpretes paulo vetuſtiores legunt, Auguſtinus, Beda, Rupertus, Auctor gloſſæ, quā vocant ordinariam, D. Thomas, & Lyranus. Videtur tamen addita ab aliquo fuiſſe annotationis loco, vt hoc caput cum ſuperiore necteret. Verum ſiue legantur, ſiue non, eadē manet connexio. Continuat enim Chriſtus ſermonē illum ſuum, quem ad diſcipulos egreſſo Iuda poſt cœnā habere cœperat c. præcedenti. verſ. 31. quē Petrus interrogatione ſua interruperat. Poſtquam ergo illi Chriſt⁹ reſpondit, redit ad ſermonem ſuum, & vt ante faciebat, omnes diſcipulos alloquitur. Itaq; redundant illa verba, *Et ait diſcipulis ſuis,* quia indicant initium hoc eſſe nouæ orationis, cum cōtinuatio prioris ſit. At ergo, *Non turbetur cor veſtrum,* quod Græci fere omnes auctores ideo adieciſſe putant, quia cum ſuam Petro negationē prædixiſſet, vidit eos turbari animo metuētes, ne & ipſi, quod minime volebant, negaturi eum eſſent; quando q omniū erat dux, fortiſſimusq; habebatur, dicebatur negaturus. Ita Chryſoſtom. Theodorus Heracleot. & Theodorus Mopſueſt. Leontius, Theophylact. & Euthym. Itaq; Chryſoſtom. & Theophylact. ex hoc ipſo Chriſti diuinitatem probant, quod diſcipulorum tacitas cognouerit cogitationes. Auguſtinus vero, & Beda putant propterea dixiſſe, q de morte mentionē fecerat dicens, *quo ego vado, vos non poteſtis venire:* exhortari ergo eos ne mortē timeant. At quid opus erat exhortari, quos dixerat mori nō poſſe: hoc eſt, quò ipſe iret, eos non poſſe venire? Rupertus in alium ſenſum interpretatur, *non turbetur cor veſtrum,* id eſt ne vacillet fides veſtra, quod me morientem videatis, *Creditis in Deum, & in me credite.* Sed manifeſtum eſt non exhortationem, ſed conſolationem eſſe triſtium diſcipulorum.

Expoſitio auctoris.

Credo ergo non conſolari eos Chriſtū, aut propter negationem Petri, aut ꝓpter ſuam, vel ipſorum mortē, ſed potius quod dixiſſet illis, *Quo ego vado, vos non poteſtis venire,* indicans ſe eos ſolos relicturum. Ne igitur putarent nunquam ſe illum viſuros poſtea, aut excludendos ab eius regno eſſe, ſi quidem abeuntem eum, & regnum capeſſentem non ſequerentur, iubet eos ęquo eſſe animo, patienterq; moram iſtam ferre, etiamſi modo non ſequantur, ſecuturos poſtea, vt dixerat Petro: nec defuturum illis, quandocunque venirent, in regno ſuo locum: in domo enim patris ſui multas eſſe manſiones, ſuam cuique ſeruari, quæ ab alio nemine occupari poſſit. Hæc vt opinor connexio ſententiæ eſt, ad ipſam nunc ſententiam veniamus. *Creditis,* inquit, *in Deum, & in me credite.* Ambiguitas Græci verbi, πιστεύετε quod vtroque in loco eſt, quodque aut indicatiuum *creditis* aut imperatiuum *credite* eſſe poteſt, facit vt quemadmodū multi interpretes monuerunt, in quatuor ſenſus trahi poſſit. Nā aut vtroque loco indicandi; aut vtroque imperandi; aut priori indicandi, poſteriori imperandi; aut priori imperandi, poſteriori indicādi verbum eſſe poteſt.

Varia lectio huius loci ex vocabuli Græci ambiguitate.

Si vtroque loco indicandi ſit, ſenſus erit, *non turbetur cor veſtrum,* quia quandoquidem in Deum, id eſt, in Patrem, & in me creditis, hęc fides bono vos animo eſſe iubet fore, vt me aliquādo ſequamini. *Iuſtus enim meus ex fide viuit, & fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.* Sed qui ita interpretetur, auctorem bonum non inuenio.

Hebr. 10. 38. & 11. 1.

Si vtroque loco imperandi ſit, erit hic ſenſus, remedium, vt quieto animo ſitis, eſt, vt in Patrem meum, & in me credatis; fides enim alet vos, & ſpe futuræ vitæ ſuſtentabit. Atq; hoc modo plerique omnes Græci, Chryſoſtomus, Theodorus Mopſueſt. Nonnus, Theophylactus, & Euthymius, exponunt, nonnulli etiam Latini, vt Hilar. lib. 9. de Trinit. Nec mihi hic ſenſus diſpliceret, ſi phraſis pateretur. Cæterū illa verbi repetitio. *Et in me credite,* aliquid mihi aliud videt̃ ſignificare. Si enim id dicere voluiſſet; non dixiſſet, *Credite in Deum, & in me credite;* ſed, Credite in Deum, & in me. Si priori loco imperādi, poſteriori indicandi ſit, ſententia erit minus congruens: quandoquidem in me creditis, credite in Patrem. Sed hæc ſententia neq; loco, vt dixi, hæret, neque vllum, quod ſciam, auctorem habet. Relinquitur ergo quarta lectio, ex qua ſententia elicienda eſt, *Creditis in Deum & in me credite,* vt priore loco indicatiuum, poſteriore imperatiuum legatur verbum, quēadmodum Auguſt. Beda, Rupert. legunt, & Vigilius libr. 4. aduerſus Eutychem, niſi quod Vigilius legit, *Creditis in Dominum,* pro, *creditis in Deum.* At quæ ſententia? Auguſtinus argumentari putat Chriſtum debere diſcipulos in ſe credere, quandoquidem in Patrem crederent, *Conſequens,* inquit, *eſt, vt ſi in Deum creditis, in me credere debeatis. Quod non eſſet conſequens ſi Chriſtus non eſſet Deus. Creditis in Deum, & in me credite, cui natura eſt, non rapina eſſe æqualem Deo.* Vnde videtur apparere D. Auguſtinum primum membrum cum interrogatione legiſſe, *Creditis in Deum? & in me credite.*

Tract. 67.

Phil. 2. 6.

Credo ego Hebraiſmum eſſe, quo in priori membro particula ſimilitudinis intelligenda eſt. Si vultis non turbari, ſed æquo eſſe animo *expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, credite in me,* ſicut in Patrem creditis, nam quæcunque vobis ego promiſi, ex Patris promiſi voluntate. Hanc vim habet illa particula, *&,* quæ apud Hebræos comparationem implere ſolet. Similem Hebraiſmum ſupra notauimus c. 5. 17. *Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor,* id eſt, ſicut *Pater meus vſq; modo operatur,* ita etiam *& ego operor;* Simile exemplum eſt infra. ṽ. 19.

Hebraiſm. & pro ſicut

Ad Tit. 2. 13.

2. *In domo patris mei manſiones multæ ſunt. ſi quo minus dixiſſem vobis, quia vado parare vobis locum.* Quorſum dicat in domo patris ſui multas eſſe mãſiones, ſuperiori verſu explicauimus. Videbat triſtes eſſe diſcipulos, q ſe abiturum diceret, & quo ipſe iret, eos venire nō poſſe, ſicut dicit c. 16. 6. *quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia impleuit*

impleuit cor veſtrum; triſtes inquam eſſe, exiſtimantes excludi ſe à Chriſti regno, quandoquidem euntē eū non ſequerentur. Conſolatur ergo eos, non propterea excluſos eſſe, ſi modo nō ſequantur; ſecuturos ſuo poſtea tempore, nec ipſis locum defuturū; in domo enim patris ſui, hoc eſt in regno ſuo manſiones multas eſſe, ſuam cuiq; ſeruari, neq; timendum eſſe, ne ab alio occupetur. Auguſtinus ſenſu nonnihil diuerſo, turbatos fuiſſe diſcipulos, quod audiſſent Petrum omnium fortiſſimum negaturum, timuiſſe ſibi, quaſi nullus ſibi infirmioribus in cælo locus futurus eſſet, conſolari eos Chriſtum, diuerſa in cœlo eſſe loca, nō eiuſdem omnia eſſe dignitatis, ſed pro cuiuſq; merito alia ſuperiora, alia inferiora, ne infirmis quidem, modo in ſe crederent, & amarent locū defuturum. Cœleſtem illam habitationem μονὴν manſionem vocat, maiore meo iudicio proprietate, quam ſi οἶκον domū appellaſſet, indicat n perpetuam fore habitationem, nullaq; morte, nulla perturbatione interrumpendã. Hoc eſt μένειν, manere. Illud quoq; notandum non ſolum multas, ſed etiam diuerſas, & impares in cœlo eſſe manſiones ſignificari.

Impares in cælo manſiones.

Nam certe Apoſtolorū, & Chriſti manſiones ęquales non ſunt, vt colligit Greg. lib. 4. mor. c. 42. & lib. 35. c. 24. & lib. 4. dialog. c. 36. & homil. 16. in Ezech. Cyrill. Leontius, Tertull. in Scorpiaco. Theodoretus lib. 3. in Cant. & 1. ad Cor. cap. 15. quod ſequitur difficile eſt admodum. *Si quo minus dixiſſem vobis, quia vado parare vobis locum.* Sciendum inprimis eſt dictionem illam, *quia,* quam noſter vertit interpres, Græcè non eſſe, ſed in hunc modum omnes Græcos codices, & auctores legere, εἰ δὲ μή, εἶπον ἂν ὑμῖν, πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, ſin minus, (aut, ſin autem) *dixiſſem vobis, vado parare vobis locum.* Si Latinam ſequamur lectionem, vt ſequi Latinos neceſſe eſt, impeditior erit locus; ſenſus enim videtur eſſe, ſi non eſſent *in domo Patris mei manſiones multæ,* dixiſſem vtique vobis ire me eo, vt vobis locum præparem, ne forte occuparetur, at propterea hoc vobis non dixi, quia *manſiones multæ ſunt,* quemadmodum Auguſt. Beda, Rupertus, & Latini fere omnes; Græci vero multi Cyrill. Leontius, Theodorus Mopſueſt. Theophylactus Euthymius, & vt videtur Chryſ. Nonnus certe poeta expreſſa etiam particula ὅτι, quam noſter reddit interpres, idemq; Theodoretus facit ſect. 16. in Ezech. interpretantur. Quęſtionem autem illam, quæ ex his & proximis oritur verbis, vbi dicit ſe ire, vt illis locū paret, quem cum parauerit, rediturum eſſe, vt eos ſecum adducat, quod non videtur cum præcedentibus conuenire, vbi ſignificauerat ſe non ire ad parãdum illis locum; quia manſiones multæ erant, ita ſoluunt Auguſtinus & Beda, manſiones quidem multas paratas iam fuiſſe, id eſt, prædeſtinatas, ideo ſignificaſſe, non ire ſe, vt eas paret, ſed non eſſe paratas, id eſt non poſſe quenquam in illas ingredi, niſi ipſe primus aditum præeundo patefecerit. Eodem fere redit, q Rupertus, & Lyranus dicunt, præparatas fuiſſe manſiones, ſed manſores; vt eorum vtar verbo, non fuiſſe paratos; Chriſtum ergo præiiſſe, vt non tam manſiones manſoribus, quam manſiones manſoribus præpararet: præparaſſe autem, cum in eos miſit Spiritum S. quo eos dignos fecit earum mãſionum habitatores. Vtraq; expoſitio dura eſt, ſed ſi Latina ſequamur verba, alterutra neceſſaria, cum nulla tertia melior appareat. Si Græcam ſequamur lectionem, duobus etiam modis iungi verba poſſunt, aut ita vt vna, eademque periodus ſit, εἰ δὲ μή, εἶπον ἂν ὑμῖν, πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, aut ita, vt poſt hæc verba, εἰ δὲ μή, εἶπον ἂν ὑμῖν, punctum ſit, ſignumq; perfectæ ſententiæ; deinde noua inchoata periodo ſequatur, πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν. Priorē lectionem ſequuntur omnes, quos ego quidem legerim, auctores Græci, Theodorus Mopſueſt. Cyrillus, Chryſoſtomus, Nonnus, Leontius, Theophylactus, Euthymius, eodemq; prorſus modo explicant, quomodo Latinam lectionem ab Auguſtino & aliis Latinis interpretibus explicari diximus, niſi quod illa verba, quæ verſu 3. ponuntur: *Et ſi abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiã vos ad meipſum;* ad idem referunt verbum: Sin minus dixiſſem vobis me abire, vt paratem vobis locum, & dixiſſem etiam fore, vt etiam nunc abirem, iterum venirem, vt vos acciperem, ac mecū in paratum locum ducerem. Ac mihi quidem magis hæc, quam illa Auguſtini placet interpretatio. Secundam lectionem recentiores quidam interpretes obſeruarunt, habetq; fateor, faciliorem ſenſum; ſed quia omnes veteres auctores alia video ire via, ab illis non temerè diſceſſerim. Tamē ſi cui ſecunda magis placebit lectio, facile locum interpretabatur, *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt, ſin minus, dixiſſem vobis,* & poſito hic puncto; *Vado parare vobis locum; & ſi abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiã vos ad meipſum,* & reliqua.

Lectio auctori probata.

Colligitur autem ex hoc loco neminem ante Chriſtum in cœlum ingreſſum eſſe, vt confirmat D. Paul. Heb. 11. 39. 40. Contrariuſq; error Græcorum auctorum fuit, vt ex Euthymio hoc loco conſtat, & nunc nouorum hæreticorum eſt.

Ante Chriſtum nemo in cœlum ingreſſus eſt.

4. *Et quo ego vado, ſcitis, & viam, ſcitis.*] Aliud hoc conſolationis genus eſt. Videbat anxios eſſe diſcipulos, quod nondū ſatis ſibi intelligere viderentur, quonam ſe abire diceret. Conſolatio ergo declarans, q paulo ante dixerat, abire ſe, vt locū illis præparet, aut certe ire in domū patris ſui, in qua manſiones multæ eſſēt, ne de ſuo abitu ſoliciti ſint, ſatis eos ſcire, & quo eat, nimirū ad Patrem, vt ſæpe illis ſignificauerat cū alias, tum proximis etiam verbis. Sed quia hoc ipſum non ſatis aperte dicebat, Thomas interrogat.

5. *Domine neſcimus, quo vadis & quomodo poſſumus viam ſcire?* Putat Chryſoſtomus Thomã reuerenter hoc interrogare. Ideo nō quærere, vt plane doceat, quo eat, & qua ipſi via ſequi eū poſſint, ſed ſimpliciter dicere neque quo eat, neque viam ſcire, vt confeſſus omnium ignorantiam Chriſtum commoueat, vt loquatur clarius. Theophylactus, alio animo, quam Petrū interrogare ait: Petrum interrogaſſe, vt eum ſequeretur: Thomam timore, ne forte in locum aliquem eat ipſi, ac diſcipulis periculoſum. Putabat enim, vt ait Euthym. in locum aliquem terrenum diſceſſurum. Dixerat Chriſtus eos, vt ait Aug. vtrumque ſcire, & quo eat, & qua via iri poſſit, vtrumque ſe, & cæteros diſcipulos ignorare Thomas dicit. Sed videtur ita loqui quaſi Chriſtus dixiſſet eos neſcire, quo eat, ſed viam tamen ſcire, ſic enim quaſi ex conceſſis argumẽtatur. Si neſcimus quo eas, vt tu cōcedis, *quomodo poſſumus,* vt dicis, *viam ſcire?* Alioqui ratio loquēdi poſtulare videbatur, vt ſimpliciter diceret, neque ſcimus, quo eas, neque viam, qua nos te ſequi debeamus. Sed videtur mihi in verbis Thomæ tacita quædam ineſſe querimonia, & veluti amica Chriſti reprehēſio, quod nunquam ſatis aperte dicere voluerit, quonã iret, & tamen dicat nunc eos non ſolum, quo eat, ſed etiam viam ſcire. Perinde ergo eſt, ac ſi dicat, cum nondum nobis dicere volueris, quo eas, quod inprimis dicendum erat; *quomodo poſſumus viam ſcire?* Sed ne videatur Chriſtū accuſare, modeſtius dicit, *Domine neſcimus quo vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire.*

Tract. 69.

6. *Dicit ei Ieſus, Ego ſum via, veritas, & vita, nemo venit ad Patrem, niſi per me.*] Si Chriſtus minus fuiſſet in reſpōdendo liberalis, minus nobis in huius loci interpretatione laborandum eſſet. Si enim non plus reſpōdiſſet, quã interrogatus fuerat, facile intelligeremus eū

reſpondere ſe ad Patrem ire, eundemq; ſe viam eſſe, qua quiſquis ad Patrem ire vellet, ire oporteret. Nũc autem cum non ſolum viam ſe, ſed etiam veritatem, & vitam eſſe dicat, quid ſibi hæc velint, quærendi nobis ſolicitudinem iniicit. Prius reſpondet ad id, quod Thomas poſteriore poſuerat loco, quęnam via eſſet: deinde ad id, quod priori loco, quonam erat, vtrũq; eos ſcire probat, quamuis, vt Aug. ait, ſe ſcire neſcirẽt: nam ad Patrem ſe ire, eos autem Patrem ſcire: & ſe ipſum viam ad Patrem eſſe, ſe etiam illis notum eſſe. Primum videndum qua ratione viam ſe ad Patrẽ eſſe dicat. Quatuor modis diuerſi auctores viam eſſe interpretantur. Primo propter doctrinam, quia nobis viam oſtendit, i. legem dedit, quã ſi obſeruauerimus, ad Patrem perueniemus, & ſine qua peruenire non poſſumus. Ita Cyrill. Secundo propter fidem in ipsũ, quæ via eſt ad vitam æternam, ſi cætera accedant neceſſaria, vt ipſe ait: *Vt omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Tertio propter eius imitationem, ꝙ nemo poſſit, niſi eum imitando, ad Patrem ire, vt Baſilius lib. de Spiritu Sancto c. 8. Leo ſer. 2. de reſurrect. Bernar. in lib. duodecim grad. humil. Quarto propter meritũ, quo nobis ipſe impeditam ante & interſeptã patefecit viam. Hæc omnia vera ſunt, quãuis hoc quidem loco propriè de fide loqui videatur.

Quot modis Christus via ſit ad Patrem. — *Sup 3.16.*

At quorum ſe viam eſſe dicit? & ſuam opinor, & aliorum, modo tamen alio: ipſe ſibi via eſt, non quia credendo ad Patrem vadit, ſed quia ipſe per ſe, ſuo merito, ſua auctoritate vadit, ipſe ſibi viam pandens, nemine monſtrante, nemine aperiente, nemine præeũte. Nobis vero via eſt, quia eum præeuntem intuẽtes, i. in eum credentes, & eius inſiſtentes veſtigiis ad Patrem tendimus. *Ibat*, inquit Auguſt. *ad ſeipſum per ſeipſum, & nos quo imus niſi ad ipſum? & qua imus, niſi per ipsũ?* Hæc facilia ſunt. Omnis quæſtio, ac difficultas in eo eſt, quo modo ſe veritatem & vitam vocet. Ac de re quidem ipſa non dubitamus: ſcimus n. quo ſenſu ſe veritatem appellare ſoleat, ꝙ vmbras, figuraſq; veteris legis tanquam verum ſolidumq; veniens corpus excluſerit, ſupra c. 1. 14. 17. & 8. 32. Quo ſenſu vitam, quia vitam æternam ſolus tribuit. ca. 1. 4. & 5. 26. & 6. 35. 48. Sed illud quærimus, qua ratione, & quo ſenſu hoc loco cum via veritatẽ, & vitam adiunxerit. Multa interpretes dicunt, quæ vera quidẽ ſunt, ſed nõ videntur quæſtionem ſoluere. Quale eſt, ꝙ Chryſoſto. Theodorus Heracleot. Leontius, Theophylactus, & Euthym. & Bernard. in lib. de duodecim gradib. humilitatis docent viam vocari, quia per eum ad Patrẽ imus; veritatem, quia omnia quæ nobis pollicetur, præſtare poteſt, req; vera præſtabit: *quotquot enim promiſſiones in illo ſunt, Amen*, vt ait D. Paulus; vitam, quia nobis vitam æternam præbet. Et quod ait Cyrillus, viam eſſe, quia per ipſum imus; veritatem, quia vera fidei rectitudo, ac determinatio eſt; vitam, quia non niſi per ipſum conſequi vitam poſſumus. Et quod Ambroſius in lib. de bono mortis, *ſequimur te Domine Ieſu, ſed vt ſequamur accerſi, quia ſine te nullus aſcendit. Tu enim via, & veritas, vita, poſſibilitas fides, præmium Suſcipe nos quaſi via, confirma quaſi veritas, viuifica quaſi vita.* Et ꝙ Leo ſer. 2. de reſurrect. *via ſancta conuerſationis, veritas doctrina diuinæ, vita beatitudinis ſempiternæ.* At non video quid hæc ad viam, de qua ſola agebatur. Recentiores quidam viam initium, veritatem medium, vitam, finem interpretantur. Non intelligo qua ratione, pręterquam quod auctores minime boni ſunt. Quid enim veritati cum medio? Magis probarem, quod alius quidam doctus profecto, & Catholicus dixit viã vocari, qua homines à paradiſo exulantes eo redirent: veritatem, id eſt, non figuram, qualis tota vetus lex erat, quæ propterea non potuit homines in paradiſum reducere, *nihil enim ad perfectum adduxit lex*: vitã id eſt, lignum vitæ, quod in medio erat paradiſo, aut quod per illud, quod in paradiſo erat, ſignificabatur. Magis, inquam, hoc probarem, ſi aliqua veteris legis mentio præceſſiſſet; nunc vero cum non præceſſerit, vnde iſta alluſio tam remota, tam obſcura, tam repẽtina? Duas ego probabiles interpretationes inuenio. Alteram, vt Hebraiſmus ſit, qualem alibi notauimus, & nomen veritatis, & vitæ tanquam viæ epitheta adiecta ſint, quemadmodum ſi dixiſſet, Ego ſum via vera, & ad vitam ducens, aut Ego via veritatis, & vitæ, hoc eſt, qua ad veritatem. & vitam itur, aut qua itur ad veram vitam. Alteram, vt veritas pro luce ſumatur quæ viam oſtendit, quaſi dicat: Ego ſum via, & ego ſum fax, quæ præit viam ipſam oſtendens, & vita, ad quam via ducit, ſicut dixit. c. 1. 4. 5. hic idem Euangeliſta: *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet.* Quam expoſitionem videtur Bernard. in lib. de duodecim gradib. humil. indicaſſe. *Quid*, inquit, *eſt lumen vitæ, niſi veritas, quæ illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum oſtendit, vbi ſit vera vita? ideo cum dixiſſet: Ego ſum via, & veritas ſubdidit, & vita.* Colligit ex hoc loco Theophylact. Filium æqualem eſſe Patri, quia cum cap. 6. 44. dixiſſet: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum*; hic contra dixit neminem poſſe ad Patrem ire niſi per ſe. Multo etiam magis id colligitur ex eo ipſo, quod ſe veritatẽ, & vitam, & quidem Græcis additis articulis appellauerit, quod in ſolum poteſt Deum conuenire.

Christus ſibi & nobis ſeu ſua, & aliorum via eſt ad Patrẽ ſed diuerſo modo. — *Tract. 69.* — *2. Cor 1. 20.* — *cap. vlt.* — *Heb. 7. 19.* — *Interpretatio probabilior.* — *Sup. c. 1. 9.*

7. *Si cognouiſſetis me, & patrem meum vtique cognouiſſetis.*] Duplex hic ſtatim lectori occurrit quęſtio; altera, quomodo dicat nunc, *ſi cognouiſſetis me, & patrem meũ, vtique cognouiſſetis*, indicans eos nec ſe, nec patrem ſuũ noſſe, cum ſuperiore verſu dixerit, *Et quo vadis ſcitis, & viam ſcitis*, ſignificans eos & ſe, & Patrem cognoſcere; altera, quo modo cũ hic indicet diſcipulos nec ſe, nec Patrem cognoſcere, ſtatim dicat & cognouiſſe, & vidiſſe eum. Quidam facile vtramque quæſtionem ſoluũt; Grece eſſe εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα ἐγνώκειτε ἄν, quod vertendum eſt, *ſi cognouiſtis me, & Patrem vtique cognouiſtis.* Quibus verbis nõ negat, ſed potius docet, ac probat diſcipulos & ſe, & Patrem cognoſcere, ac propterea, quo vadat, ſcire. Atque ita hæc verba neq; præcedentibus, neque ſequẽtibus repugnare, ſed recte inter ſe omnia conſentire. Non aſſentior, & quia grauem auctorem, qui ad hũc modum interpretetur nullum inuenio præter Victorinum li. 1. contra Arium, & Tertullianum in libr. contra Praxeam: falluntur enim qui Auguſtinum, & Nonnum ita putant intellexiſſe; & quia dictio Græca ἂν ſubiunctiuum modum eſſe indicat. Itaque aliter verti nõ poteſt, quam noſter vertit interpres, *Si cognouiſſetis me, & patrem meũ, vtique cognouiſſetis*, quemadmodum non Auguſtinus modo, & Latini omnes, Phœbadius in libro aduerſus Arian. Rupertus, & alij: ſed Græci quoque omnes Chryſoſtomus, vterque Theodorus, Heracleotes, & Mopſueſt. Cyrill. Leontius, Theophylactus, & Euthymius interpretantur, quaſi Chriſtus non confirmet, quod ipſe dixerat, *Et quo vadis, ſcitis, & viam ſcitis*, ſed vt reſpondeat ad id, quod Thomas obiecerat, *Neſcimus, quo vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire? Ego*, inquit *ſum via, veritas, & vita: ſi cognoſceretis me, & patrem vtique meum cognoſceretis*; quaſi dicat, non ita eſt, vt vos dicitis, propterea vos neſcire viã, quia neſcitis, quo vado, tanquam via ex termino cognoſcenda ſit: atqui non ita eſt, ex via potius terminum, id eſt ex me Patrem cognoſcere debuiſtis. Itaque quod neque viam, neque viæ terminũ cognoſcatis, veſtra eſt culpa: nam diu ante oculos vtrũque habuiſtis: ſi enim me, quocum tamdiu verſati eſtis, quemque vos probe

cognitum habere exiſtimatis, bene cognoſceretis, & Patrem vtiq; meum cognoſceretis, *quia ego in Patrẽ, & Pater in me eſt.* Prius ergo ſignificauerat & ſe, & Patrem illos noſcere, cum dixit: *Et quo vado ſcitis, & viam ſcitis*, quia ſe illi & Patrem ruditer cognoſcebant, eodemque modo dicit ſtatim. *Et amodo cognoſcitis eum, & vidiſtis eum.* Cum autem hic indicat eos nec ſe, nec Patrẽ noſſe, intelligit non noſſe, quemadmodum oportebat, & accommodatè ad rem, qua de agebatur, ita vt ſcirent Patrem metam, Filium viam eſſe. Atq; ita auctores illi omnes Græci, Latiniq;, quos modo nominaui, intellexerunt, ego pluribus tantum, & clarioribus verbis eorum ſententiam explicaui. Aliter etiam reſpondet Auguſt. inter diſcipulos alios fuiſſe, qui cognoſcerent, de quibus illud; alios, qui non cognoſcerent, vt Philippus, de quibus hoc intelligendum ſit.

Ver. 10.

Et amodo cognoſcitis eum, & vidiſtis eum.] Vitioſe in nonnullis codicibus cognouiſtis, in aliis cognoſcetis legitur. Sic enim legendum, vt poſuimus, Καὶ ἀπ᾽ ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν, καὶ ἑωράκατε αὐτόν. Quod ſi ab ea lectione diſcedendum eſt, per præteritum potius, quam per futurum legendum, quia & alterum verbum, *vidiſtis*, præteritum eſt, & quia ſententia nõ euariatur: per futurum autem nullo modo legendum, quia ſententiã euariat. Et ſi non ſolum apud Auguſtinum, apud Victorinum lib. 4. aduerſus Arium, apud Rupertum, & alios Latinos, ſed etiã apud Chryſoſtomum *cognoſcetis* legitur, & per futurum etiam exponunt, fore vt cognoſcant, cum Spiritum S. ad eos miſerit. Quis igitur ſenſus, *amodo cognoſcitis eum, & vidiſtis eum?* Cum eum cognoſcatis, atque oculis videatis; & quidem nunc, dum me cognoſcitis, atque videtis, (qui enim me videt, illum videt) tamen non cognoſcitis. Notat eorũ cæcitatem, quod videntes non videant. Efficax aduerſus Arianos hic locus eſt: docet enim Chriſtus eũ, qui ſe bene nouerit, & Patrem noſſe, quod non vtique ſequeretur, ſi non eadem Patris, & Filii natura eſſet. Itaque Victorinus lib. 4. & Phœbadius vehementer hunc locum vrgent.

Tract. 70. — *Locus aduerſus Arianos.*

8. *Dicit ei Philippus, Domine oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis.*] Putauit Philippus, vt Cyrillus & Leontius, & Theophylactus ſcribunt, corporeis oculis Patrem videri poſſe immemor illius ſententiæ, *Non videbit me homo, & viuet.* Arripit Chriſti verbum, eoq; illum vrget, vt ſibi Patrem oſtendat. Dixerat Chriſtus eos Patrem vidiſſe, non audet dicere Philippus non ita eſſe, ne contradicere præceptori videatur, ſed petit ab eo modeſtius, vt quod verbis dixerat eos Patrem videre, re ipſa comprobet, eumq; ſibi demõſtret. Quaſi diceret, fac, vt, quod dicis, verum ſit, & ſufficit nobis. Hoc autem ipſum, quod dicit, *ſufficit nobis*, triplicem habet ſenſum. Chryſoſtom⁹ exiſtimat ſenſum eſſe *ſufficit nobis*, id eſt nihil te iam præterea interrogabimus, non erimus in poſterum tibi moleſti: timuiſſe n. ne Chriſto moleſti eſſent tam ſæpe eum eadẽ etiam de re interrogãtes. Euthymius vero, & Rupertus, *ſufficit nobis* ad cognoſcendũ & quo eas, & quæ ſit via. Nam viam, id eſt te iam ſatis nouimus, hoc vnum nobis deeſt, vt quemadmodum te videmus, atque cognoſcimus, ita & Patrem videamus. Hæc interpretatio mihi non diſplicet, quia ad locũ, & ad id, quod agebatur, accommodata eſt. Cyrillus vero, & alii, *ſufficit nobis*, i. beati omnino erimus, nihil nobis ad perfectam beatitudinem deeſſe arbitrabimur. Hæc eſt enim vita æterna, vt Patrem cognoſcamus, & te, quem miſit, IESVM Chriſtum. Satiabimur, cum apparuerit gloria eius.

Exo. 33. 20. — *Inf. 17. 3.* — *Pſal. 16. 15.*

9. *Dicit ei Ieſus, Tanto tempore vobiſcum ſum: & non cognouiſtis me Philippe? qui videt me, videt & Patrem.*] Chryſoſtomus, Cyrillus, Leontius, Auguſt. Beda, Theophylactus, & Euthymius vocatiuũ *Philippe*, cum præcedentibus, non cum ſequentibus iungunt, quemadmodum Tertullianus etiam legit in li. contra Praxeã, Irenæus tamen lib. 3. c. 13. cum ſequẽtibus iungit, niſi librarij vitium eſt. Non dixerat Philippus: Oſtende nobis te, ſed, *oſtende nobis Patrẽ*, indicans & alios diſcipulos Chriſtum quidem ſatis vidiſſe, Patrem autẽ nõ vidiſſe; Chriſtus vero non reſpondet, *tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis* Patrem, quemadmodum vt reſponderet, ratio poſtulare videbatur: ſed reſpondet, *tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me?* indicans non ſolum Patrem eos, ſed ne ſe quidem, quẽ videbant, quemq; maxime cognoſcere putabant, adhuc cognouiſſe. Ita non eſſe illis laborandum, vt Patrem, ſed vt ſe, quem ante oculos habent, cognoſcãt: loco Patris ſeſe illis iamdiu oſtendere; qui enim ſe videt, & Patrem videre. Magno hoc artificio dictum eſt. Illud etiam Theodor. Heracleot. Chryſoſt. Theophylactus obſeruant, non dixiſſe, *tanto tempore vobiſcum ſum*, & non vidiſtis me, cum tamen de videndo, non de cognoſcendo ageretur, vt diſcipulos in ſolam corpoream cogitationem, viſionemq; defixos ad ſpĩritualem viſionem traduceret, quæ non corporis, ſed animi oculis fit, quęq; cognitio magis propriè, quàm viſio nominatur. Indicat ergo non debere eos corporea viſione eſſe contentos, qua Pater videri non poſſit; animo videre oportere, quo nondum ſe viderint, tam longo tempore corpore videntes. Etenim ſi ſe vidiſſent & Patrem vidiſſent; quia, qui ſe videt, & Patrẽ videt. Secundo loco non iam dicit, qui cognoſcit me cognoſcit & Patrem, quia iam ſignificauerat aliã eſſe ſe præter illam corpoream animi viſionem, quam cognitionem appellauerat; & voluit accommodatè ad Philippi quæſtionem loqui, qui videre, non cognoſcere cupiebat Patrem. Planè hic Chriſtus oſtendit duas eſſe naturas, aliam humanam, atq; corpoream, quæ oculis; aliam diuinam, quæ ſolo animo aut apertè in cœlo, aut obſcurè in terris ex ſignis, atq; miraculis videatur. Eodem enim loco docet ſe & à diſcipulis videri, & non videri; videri humanam, non videri diuinam, i. non cognoſci naturam. Cum n. dicit: *Qui videt me, videt & Patrem*, vt recte D. Auguſt. obſeruauit, haud dubiè ſignificat ſe ab illis non videri, cum tamẽ vt homo eorum oculis videretur. Non eſt opus admonere Græce non eſſe, *Et non cognouiſtis me*, ſed, *non cognouiſti me.* Duplex ergo hinc aduerſus Arianos colligitur argumentum. Alterum, quod Chriſtus dicat, ſe videri, & non videri, duplicem in ſe humanam, atque diuinam naturam indicans, ꝙ idem contra Eutychianos valere poteſt. Alterũ quod dicat, *qui videt me, videt & Patrem*, quod verum profecto non eſſet, ſi vna Patris, & Filij communis nõ eſſet natura. Itaq; hoc argumento non ſolum hoc loco Chryſ. Cyrill. Theodorus Heracleot. Leontius, Auguſt. Beda, Theophyl. & Euthym. ſed multo maxime illi, qui in arena ipſa cum Arianis decertarunt, magno effectu vſi ſunt. Athanaſius orat. 1. & 2. contra Arianos, & ſerm. 3. & 4. contra eoſdem, Victorin. lib. 4. Ambroſ. lib. 5. de fide cap. 5. Baſil. lib. de Spiritu Sancto, c. 8. & hom. 28. cõtra Sabellianos, & Arianos, ſed & contra Sabellianos hoc vſi ſunt loco, Tertullian. libro aduerſus Praxeã, antequam Sabellius exiſteret, Baſilius hom. 28. contra Sabellianos, Auguſt. Chryſoſt. & Theophylactus hoc loco. Non enim dixiſſe, Ego ſum Pater, ſed, *qui videt me, videt Patrem.* Et rurſum: *Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt?* Quæ verba vehementer Tertullianus vrget.

Duæ in Christo naturæ. — *Tract. 70.* — *aduerſus Arianos duplex argumentum.*

10. *Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt?*] Declarat, quod ante dixerat, *Nõ cognouiſti me*, quod enim tunc dixit, *non cognouiſti*, nunc dicit, *non credis*, quia diuina natura credendo cognoſcitur. *Cur in ſimilibus*, inquit,

Tract. 70.

inquit Auguſtinus, *diſtantiam cupit cernere? Cur inſeparabiles ſeparatim deſiderat noſſe?* Si tantum dixiſſet, *Pater in me eſt*, potuiſſent fortaſſis Ariani calumniari Patrem in Filio, ſicut Regem in Legato ſuo eſſe. Nunc autem cum non ſolum Patrem in ſe, ſed ſe etiam in Patre eſſe dicat, quid quæſo ſignificare poteſt, niſi vnam vtriuſq; æqualemq; eſſe naturam? Quod neſcio, an quiſquam animaduerterit. Atque hoc vno verbo longiſſima Arianorum diſputatio refutatur, quam multis hic verbis Cyrill. refert: refellit hoc teſtimonio Valentinianos ſuos Irenæus lib. 5. c. 18.

Verba, quæ ego loquor vobis, à meipſo non loquor. Pater autem in me manens, ipſe facit opera.] Probat, quod dixerat ſe in Patre, & Patrem in ſe eſſe; quia & verba, & opera vtriuſque communia, & eadem ſunt. Videtur autem dicere debuiſſe: *Pater autem in me manens ipſe* loquitur verba, quia dixerat; *Verba quæ ego loquor vobis, à meipſo non loquor.* Auguſtinus, & Beda, quod & Chryſoſt. probat, pro eodem verba, & opera accipi putãt, quia & verba opera quædam ſunt, & qui loquitur aliquid agit, ideoque pro verbis ſecundo in loco opera poſuiſſe. Melius idem Chryſoſt. Cyrillus, Theodor. Mopſueſt. Leontius, Theophylactus, Euthym. & Rupertus, verba & opera res diſtinctas ſignificare. Duobus enim modis Chriſti diuinitatem cognoſci potuiſſe, ex verbis, atque doctrina, & ex operibus, id eſt miraculis, quæ patrabat; vtraque ſibi communia fuiſſe cũ Patre, nam Patrem eſſe, qui per ſe tanquam per verbum loqueretur, & per ſe tanquam per virtutem, & brachium ſuum operabatur, & miracula faciebat, vt Leontius, & Cyrillus interpretantur. Quo ergo modo dicit à ſeipſo non loqui? Auguſt. & Beda putant Chriſtum non modo tanquam hominem, ſed etiam tanquam Deum loqui, dicereq; à ſe ipſo non loqui, quia etiam, vt Deus eſt, non à ſeipſo, ſed à Patre eſt. Patrem illi naturam dando, & verba & opera dediſſe. Melius Cyrillus, Leontius, & Theodorus Mopſ. loqui tanquam hominem, quaſi dicat, etſi me hominem videtis eſſe, tamen verba, quæ loquor, & opera, quæ facio, non humana, ſed diuina ſunt; itaq; ex illis cognoſcere deberetis me plus eſſe, quam hominem, & Patrem in me perſpicere. Non piget me Auguſtini hoc loco cõtra Arianos, & Sabellianos verba ſubſcribere, nec pigere lectorem debet legere. *In his*, inquit, *duabus ſententiis, vna, qua dictum eſt: A meipſo non loquor, altera, qua dictum eſt, Pater autem in me manens ipſe facit opera, ſingulas tenentes diuerſi nobis aduerſantur hæretici, qui nõ ex vna parte, ſed in contraria conantes à via veritatis exorbitant. Ariani quippe dicunt: Ecce inæqualis eſt Patri Filius, à ſe ipſo non loquitur. Sabelliani contra, id eſt Patripaſſiani: Ecce qui Pater eſt, ipſe & Filius. Quid enim eſt, Pater in me manẽs ipſe facit opera, niſi in me maneo ego, qui facio? Contraria dicitis: ſed non eo modo ſicut eſt falſum contrarium vero, ſed ſicut ſunt inter ſe duo falſa contraria. Errando in diuerſa itis, in medio eſt via, quam relinquitis. Inter vos ipſos longiore interuallo ſeparati eſtis, quam ab ipſa via, cuius deſertores eſtis. Vos hinc, vos autem illinc huc venite: alteri ad alteros tranſire nolite; ſed hinc atque illinc ad nos veniendo inuicem vos inuenite. Sabelliani agnoſcite, quem prætermittitis: Ariani æquate, quẽ ſubditis, & in via vera nobiſcum ambulabitis; eſt enim quod inuicem ex vobis alteri ex alteris admoneri vtique debeatis. Audi Sabelliane, vſque adeo non ipſe Pater, ſed alter eſt Filius, vt eum Arianus inæqualem aſſerat Patri. Audi Ariane, vſque adeo Filius æqualis eſt Patri, vt Sabellianus eundem eſſe dicat & Patrem. Tu adde, quem tollis: tu adimple, quem minuis, & nobiſcum ambo conſiſtitis, quia nec tu tollis, nec tu minuis eũ, qui & alter eſt à Patre, vt conuincas Sabellianum, & æqualis eſt Patri, vt conuincas Arianum, vtriuſque enim clamat: Ego & Pater vnum ſumus.*

Chriſtus hic tanquã homo loquitur.

Contra Sabellianos, & Arianos præclarum teſtimoniũ Auguſtini Tract. 71.

Sup. c. 10. 30.

11. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt? alioqui propter opera ipſa credite.*] Mentionem de verbis, & operibus fecerat. Habent autem multo maiorem ad perſuadendum vim opera, quam verba. Dicit ergo, ſi tam increduli eſtis, vt propter verba credere nolitis, tamen *propter opera ipſa credite*, quæ negare nõ poteſtis eſſe diuina. Græci codices, quos vidi, omnes non legunt, οὐ πιστεύετε, *non creditis*, ſed πιστεύετέ μοι, *credite mihi*, atque ita auctores quoque Græci fere omnes interpretantur, Chryſoſt. Cyrillus, Theophyl. & Euthymius. Latini contra legunt, *non creditis?* cum interrogatione. Noſter interpres haud dubiè ita legit, & vt videtur, etiam inter Græcos auctores Leontius, & Theodor. Heracleotes. Certe Nonnus poeta ita vertit. Senſus quidem eodem redit, ſed noſtra lectio ſententiam habet magis emphaticam. Nec obſtat illud verbum, quod mox ſequitur, εἰ δὲ μή, *alioqui*, perinde enim valet, ac ſi diceret: Si non creditis verbis, ſaltem operibus credite. Eodem etiam modo dixit cap. 10. 38. *Si mihi non vultis credere, operibus credite.*

12. *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet.*] Quærendum hic videtur, quorſum Chriſtus hoc addiderit: videtur enim vim omnem ſuperioris argumenti eneruare. Dixerat ex operibus ſuis cognoſci poſſe ſe eſſe Deũ, hoc eſt ſe in Patre, & Patrẽ in ſe eſſe: nunc vero dicit, quiſquis in ſe crediderit, eadem facturum opera, nõnulla etiam maiora, quam quę ipſe faceret; atqui illi, qui in ipſum credunt, Deus certè non ſunt, nec ipſi in Patre, nec Pater in ipſis eſt; ſi ergo ex eorum operibus, quæ aut eadem, aut etiam maiora erunt, nõ ſequitur ipſos in Patre, & Patrem in ipſis eſſe: quomodo ſequitur ex operibus Chriſti? Reſponſio ex illo verbo, *qui credit in me*, colligenda eſt; eo enim verbo ſignificat eos non propria ipſorum, ſed ſua ipſius poteſtate, auctoritateq; miracula facturos. Quare non ipſorum, ſed ſuam aſſerit poteſtatem, quæ tãta tamq; diuina eſſet, vt non ipſe per ſe modo, ſed alij etiam quicunq; in ſe crederent, id eſt, qui crederent ſe in Patre, & Patrẽ in ſe eſſe, eadẽ poſſent eius auctoritate facere. Ita fit vt non ſequatur eos in Patre, & Patrem in eis: ſequatur autẽ Chriſtum in Patre, & Patrem in Chriſto eſſe. Indicarunt hoc Cyrillus, Leontius, Theophylact. Euthymius & Rupertus. Propterea n. dixiſſe, *qui credit in me, maiora horum faciet*, vt oſtenderet ſua eos auctoritate, non propria ipſorum facturos eſſe: aut, vt Theodorus Mopſueſt. ait, hac ipſa ratione oſtendiſſe Deũ, quod dicat ſe multo maiora miracula per eos poſt mortem facturum eſſe, quam per ſe ipſe viuens fecerit. Quærunt multi, quæ illa ſint maiora, quam ipſe fecerat miracula, quæ diſcipulos ſuos facturos dicit. Omnes ferè reſpondent maius illud fuiſſe, quod ſola Petri vmbra ægrotos ſanaret, quod ægroti in plateas proiicerentur, & quotquot eius vmbra tangeret, ſanarentur, Act. 5. 15. ſic Auguſt. Theodorus Heracleenſis, Beda, & Rupertus. Theodorus vero Heracleotes tribus rebus Apoſtolorum miracula miraculis Chriſti docet excelluiſſe. Primum, quod ipſa per ſe maiora fuerint, vt illud, quod de vmbra Petri modo recitabamus. Deinde quod Chriſtus nullum niſi beneficij loco miraculum fecerit, quale eſt, mortuos ſuſcitare, ægrotos curare; Apoſtolos plura miraculorum quàm Chriſtus fecerint genera, nõ ea ſolũ, quæ ad hominũ beneficentiam, ſed etiã, quæ ad pœnam pertinerent, ſicut Petrus Ananiam, & Saphirã ſolo interemit verbo, Act. 5. 5. 9. 10 ſicut Paulus Elymam illum magum excæcauit, Act. 13. 11. & Corinthium illum iuuenẽ Satanæ vexandũ tradidit, 1. Cor. 5. 5. Putat n. Theodor. quæ aliorum plurium auctorum ſententia eſt, iuuenem illum non tantum animo, ſed etiam corpore à Satana vexatum fuiſſe. Poſtremo, quod Chriſtus nõ niſi in

Quæ maiora illa miracula ſint quæ facturi erant diſcipuli.

Iudæa, Apoſtoli per totum terrarũ orbem miracula fecerint; itaque fama etiam & celebritate Chriſti miracula ſuperarunt. Addit Rupertus, Chriſtum non niſi vna locutum lingua, Apoſtolos omnibus; quod ipſum ſi non ad magnitudinem, ad celebritatem quidem certè miraculorum pertinet. Obſeruarunt Auguſtinus, Beda, Theophylactus, & Euthym. non dixiſſe Chriſtum: Maiora faciet, quam ego facturus ſum, quia & illa maiora, quæ illi facturi erant, nõ per ſe ipſi, ſed ipſe per eos facturus erat. Itaque perinde hoc eſt, ac ſi diceret eos ex miraculis, quæ ipſe per ſe eo vſque feciſſet, ſatis ſuperque eſſe cognoſcere ſe in Patre, & Patrem in ſe eſſe; ſed multo magis ex iis, quæ ipſimet eius auctoritate facturi eſſent, id eſſe cognituros; multo enim maiora facturos eſſe, & ſuis quodammodo manibus experturos ita ſe rem habere. Quod non modo probandi, quod dixerat, ſed diſcipulos etiam conſolandi cauſa dixiſſe Chryſoſtomus exiſtimat; quaſi diceret: Ego hactenus miracula feci, vos poſthac facietis.

13. *Quia ego ad Patrem vado: & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.*] Merito multi quęrunt interpretes, qualiſnam iſta ſit ratio, propterea eius diſcipulos maiora miracula facturos, quia ipſe ad Patrem vadit. Quatuor huius rei apud vetuſtiores interpretes explicationes inuenio. Chryſoſtomus, Theophylactus, & Euthymius exiſtimant hunc eſſe ſenſum. Si ego ad Patrem nõ irem, ſi ex hoc mundo non diſcederem, non eſſet opus, vt vos miracula faceretis, ego n. ipſe per me facerem; nunc autẽ cum ex hoc mundo diſcedam, & ad Patrem vadam, neceſſe eſt vt curam iſtam, auctoritatemq; miracula faciendi vobis relinquam, qui in me creditis. Aliter idem etiã Chryſoſt. propterea qui in me crediderit iſta, & alia maiora miracula perficiet, quia etſi ego ad mortem eo, in morte tamen non manebo, non extinguar, ſed ad Patrem ibo; itaque poteſtatem iis, qui in me crediderint, dare potero miracula faciendi. Eandem expoſitionem Theodorus Mopſ. indicauit Rupertus, propterea, inquit, maiora miracula facietis, quia per meum ad Patrem abitum, i. per mortem, ac reſurrectionem meam peccata vobis remittentur, & vos poteſtatem accipietis aliorum peccata remittendi. Hæc ſententia ideo mihi non placet, quia de faciendis miraculis, non de peccatis remittendis agebatur. Duæ vero primæ, quia etſi rationem aliquam probabilem reddunt, cur qui in Chriſtum crederent, miracula facturi eſſent, tamen cur maiora, quam ipſe feciſſet, facturi eſſent, rationem nõ reddunt, quo inprimis erat neceſſarium, Cyrill. Leontius, & Theodor. Heracleot. rem mihi videntur melius explicaſſe. Hactenus, inquit, Chriſtus, quia vobiſcum verſabar habitu ſerui, nolui multa quæ poterã miracula edere, vt me intra humilitatis, quã præ me ferebã, terminos continerem; nunc quia ad Patrem vado, vt ad illius dexteram aſſideam, nũc quia nõ iam humilitatis, ſed gloriæ ac maieſtatis meæ demonſtrandæ tempus eſt, maiora per eos, qui in me credent, quam per me feci, miracula faciam. Mihi ex verbis ſequentibus alia etiã ac fortaſſe probabilior explicandi ratio colligi videtur poſſe. *Et quodcunque petieritis*, inquit, *in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio*, quaſi dicat, quia ad Patrem vado, quaſi regnum illi, gloriãq; partæ per me victoriæ traditurus, maiora per me vos miracula perficiam, quo magis per me Pater glorificetur; aut quia ad Patrẽ vado parta victoria, quidquid petieritis in nomine meo, faciam vobis; ſolent n. Reges, tũ largiſſimè beneficia conferre, cum non ſunt læti victoria. Ergo hactenus ego nõ quæ poterã, ſed quæ videbã omnino eſſe neceſſaria, miracula feci, poſthac nõ ad neceſſitatem modo, ſed ad veſtram voluntatẽ, petitionemq; miracula faciam, & quia plura vos ac maiora, quã ego feci, miracula petetis, plura quoq; facietis atq; maiora. *Aperite os veſtrũ, & implebo illud.* In nomine Chriſti petere eſt, vt Theoph. & Euth. aiunt, petere eius inuocato nomine, ſicut Petrus Act. 3. 6. claudum illũ ſanauit dicens, *In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula*: aut petere per merita Chriſti, vt Eccleſiæ vſus interpretatur. Etſi Aug. alicubi ſubtilius, neſcio an verius rem differit; eum petere aliquid in nomine Ieſu, qui petit in nomine Saluatoris: nomen n. Ieſu ſaluatorem ſignificare: id autẽ petere nomine ſaluatoris, quod ad ſalutem pertineat: propterea multa nos nomine etiã Chriſti petentes non obtinere, quia non conducunt ad ſalutem noſtram. Duo in illo verbo, *Faciam vobis*, ab auctoribus obſeruata ſunt, alterum à Chryſoſt. Theophylacto, & Euthymio, non dixiſſe, *Quodcunque petieritis in nomine meo*, Pater faciet, aut, ego Patrem rogabo, vt faciat, ſed *hoc faciam* vobis, vt oſtenderet, quaſi Arianorum calumniam timens, ſe id non aliena, ſed ſua ac propria tanquam Deum auctoritate facturum eſſe. Alterum ab Auguſt. *Qui dixerat*, inquit, *faciet: poſt ait, faciam, tãquam diceret: Non vobis hoc impoſſibile videatur, non n. poterit eſſe maior me, qui credit in me, ſed ego facturus ſum; & tunc maiora quam nunc: maiora per eum, qui credit in me, quam præter eum per me: ego tamen ipſe præter eum, ego ipſe per eum: ſed quando præter eum, non faciet ipſe, quando autem per eum, quamuis non per ſemetipſum, faciet & ipſe. Porro autem maiora facere per eum, quã præter eum, non eſt defectio, ſed dignatio.* Qui autem ratione fiat, vt multa multi petentes non accipiant, & nos alibi, & hic Auguſtinus explicat, quod, vt ait Iacobus, male petamus, Iacob. 4. 3.

Pſal. 80. 11.

In nomine Chriſti petere quid ſit.

Tract. 73. & 102.

Tract. 72.

In cap. 7. Matt. v. 7. 8. 9.

14. *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.*] Aſſeuerandi cauſa, vt Euth. ait, idem repetit. Voluit enim fixũ in illis manere expedire ipſis, vt ad Patrẽ abiret.

15. *Si diligitis me, mandata mea ſeruate.*] Dubium cur hoc Chriſtus adiecerit. Chryſoſt. Cyrill. Theophyl. & Euth. putant conditionẽ explicari: qua promiſerit facturum ſe, quidquid in ſuo nomine petierint, nẽpe ſi ſe diligerent, ac mandata ſua ſeruarent, ne errarent exiſtimantes, quidquid quacunq; ratione peterent, eſſe conſecuturos. At ſi hoc dicere voluiſſet, non dixiſſet, *Si diligitis me mandata mea ſeruate*, ſed, ſi dilexeritis me, & mandata mea ſeruaueritis. Aug. Leontius, & Theodor. Mopſueſt. videntur exiſtimare Chriſtũ docere voluiſſe, quid illi facere deberẽt, vt Spiritum ſanctum illis mitteret: itaq; non ad præcedentia, ſed ad ſequentia referunt. Eadem ratione hoc refutatur, nec n. dixiſſet, *Si diligitis me, mandata mea ſeruate*, ſed ſi dilexeritis me, & mandata mea ſeruaueritis. Neq; dixit poſtea, & ego rogabo Patrẽ, ſed ſine cõiunctione, *Ego rogabo Patrem.* Alij putant fortaſſe probabilius ſenſum eſſe, ſi me diligitis, ne veſtrũ erga me amorem in eo oſtendatis, quod ægrè feratis diſceſſum meũ, ſed in eo potius, vt mandata mea diligenter obſeruetis, quem ſenſum etiam Chryſoſtomus videtur inſinuare. Ego aliud conſolationis genus eſſe arbitror, bono eſtote animo, nihil vobis deerit, ſi me diligitis, id eſt, quandoquidem me diligitis, ſeruate mãdata mea: diligentibus n. me, & mandata mea ſeruantibus nihil deerit, nihil nocebit, *non eſt enim inopia timentibus eum*, & *diligentibus eum omnia cooperantur in bonum*, quin & *ego rogabo Patrem, & alium paracletũ dabit vobis.* Mouet, & multis verbis agitat quæſtionem Auguſt. quomodo poſſent illi Chriſtum diligere, & eius mandata ſeruare, ſi nondum illis Spiritus Sanctus datus erat, cum ſine charitate nemo Deũ diligere, nemo eius mandata ſeruare poſſit, & charitas nõ diffundatur *in cordibus noſtris, niſi per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Summa reſpon-

Pſal. 33. 10. Rom. 8. 28. v. 16.

Sine charitate nemo mandata Dei ſeruare poteſt.

Rom. 5. 5.

reſponſionis eius eſt, iam illis inuiſibiliter, & minus abundanter Spiritum Sanctum datum fuiſſe: dandũ vero fuiſſe poſtea viſibiliter, & abundantius.

16. *Et ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum.*] Non dicit hic, mittam, ſed, *rogabo Patrem: & alium paracletum dabit vobis*, cum non dixiſſet ante: *Quodcunque petieritis in nomine meo, ego rogabo Patrem*, & faciet vobis, ſed *hoc faciam* vobis. Cuius rei cauſam interpretes quærunt. Aliqui non aliam rationem reddunt, quam quod voluerit Chriſtus nunc vt homo, nunc vt Deus loqui, vt ſuam vtramq; naturã demonſtraret. Quam etiam rationẽ Chryſoſtomus, & Cyril. indicant. Alij quo magis diſcipulis perſuaderet verè ſe, quod promitteret præſtiturum: facilius enim credituros Apoſtolos fuiſſe, Spiritum Sanctum mittendum ſibi fore, ſi Patrem, quam ſi ſe miſſurum diceret. Sic etiam Chryſoſt. Theophylact. & Euthym. Aliam quoque cauſam Theophyla. indicat, ne arroganter loqui videretur. Mihi propterea videtur miſſionem Spiritus Sancti Patri tribuere, quod ipſe quoque à Patre miſſus eſſet, & de illo ageret ſuo loco mittendo, quaſi dicat: *Ego rogabo Patrem*, vt quemadmodum me ad vos miſit, ita nunc cum ego me ad illum recipiam, alium meo loco vobis mittat. At non propterea ſignificat ſe illũ non eſſe miſſurum, dicit n. c. 16. 7. *Si autem abiero, mittam illum vos*. Paracletum vocat Spiritum Sanctum quaſi conſolatorem, id enim huic maxime loco conuenit, vbi de cõſolandis diſcipulis agebatur. Itaque quod quidam dicunt paracletum quaſi magiſtrum appellari, vt Leontius, & Theodorus Mopſueſt. aiunt, quia poſtea dicit, *docebit vos omnem veritatem*, & quod dicunt alij, παράκλητον paracletum, quaſi aduocatum dici, quod poſtulet *pro nobis*, vt ait D. Paul. *gemitibus inenarrabilibus*, quo ſenſu 1. Ioann. 2. παράκλητος, id eſt aduocatus, vt ait Cyrillus, & Auguſtinus, appellatur, etſi id etiã vocabulũ fert, quia minus ad rem pertinet, minus probo. Obſeruarunt multi, Auguſt. Chryſoſt. Cyrill. Leontius, Theodor. Heracleenſis, Theophylact. & Euthym. cum Chriſtus dicit, *alium paracletum dabit vobis*, ſe etiam ipſum *paracletum* appellare, quod & ipſe conſolator hominum ſit. Nomen enim paracleti, id eſt, conſolatoris quamuis tribus diuinis perſonis cõmune ſit, tamen per attributionem Spiritui Sancto datum eſt. Perinde ergo eſt, ac ſi dicat Chriſtus: Ego vos hactenus conſolabor, ideoq; triſtes eſtis, quod exiſtimetis vos poſt meum à vobis diſceſſum conſolatore carituros; non ita erit, alium enim pro me conſolatorem habebitis. Hinc iidem illi auctores Sabellianos, Macedonianoſque refellunt. Nam contra Sabellianos quidem trium perſonarum diſtinctionem ſignificari, *Ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis*; nec enim quæ rogat, & quæ rogatur: quæ dat, & quæ datur, eandem poſſe eſſe perſonam: contra Macedonianos vero notari vnitatem eſſentiæ, cum paracletus vterque vocatur. Quod dicit: *Vt maneat vobiſcum in æternum*, quam vim habeat, pauci mihi videntur obſeruaſſe. Rupertus putat ſignificari paracletum illũ, quem Chriſtus promittebat, in æternum cum Apoſtolis manſurum eſſe, quia illos vſque ad vitam æternam perducturus erat. Chryſoſtomus, & Euthymius & neſcio quis auctor alius, quem in Græcorum Catena nullo notato nomine citatum inuenio, in æternum cum Apoſtolis mãſurum fuiſſe, quia etiam poſt mortem cum illis manſurus erat. Solus Theophyla. ſi quis attigit, rem mihi videtur attigiſſe. Vocauerat Chriſtus vtrumq; & ſe, & Spiritum Sanctum paracletum, eumq; ſuo loco venturum dixerat; docet nunc obſcura quadam antitheſi aliter, quam ipſe ad eos miſſus fuerat, Spiritum Sanctũ eſſe mittendum; ſe ad breue veniſſe tẽpus paulo poſt per mortem ad Patrẽ rediturũ; Spiritum S. ita venturum, vt nunquam moriatur, (nec enim poſſe) nunquam ab ipſis diſcedat. Itaq; illud *in æternum* Hebraico idiomate tempus tantum ſignificat huius vitæ, nam de futura vita non agitur. Refellunt ex hoc loco Theodorus Heracleot. & Hiero. q. 9. ad Hedib. Montani, Priſcillæ, & Maximillæ hæreſim, qui longe poſt Apoſtolorũ ætatem in Mõtanum primum Spiritum S. miſſum diceret..

Nunc vt homo, nunc vt Deus curloquatur Chriſtus.

Paracletus cur dicatur Spiritus Sanctus.

Inf. c. 16. 13.

Rom. 8. 26.

Lib. 9. c. 44.

Sabelliani, & Macedoniani refelluntur.

In æternũ, tempus huius vitæ ſignificat.

17. *Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere.*] Exponit, quem vocauerit *paracletum*: *Spiritum*, inquit, *veritatis*. *Spiritum veritatis* Chryſoſtomus, Leontius, & Theophylactus vocari dicunt, vt opponatur ſpiritui veteris legis, qui non ſpiritus veritatis, ſed vmbræ erat, atq; figuræ: veritatem n. vmbris, ac figuris legis opponi, c. 1. 14. 17. & 4. 23. obſeruauimus. At hoc loco de lege veteri non agebatur. Melius Euthymius opponi cæteris ſpiritibus, qui creaturæ ſunt, quaſi alij eius comparatione veri non ſint. Sed neque hoc ipſum ad rem magnopere videtur pertinere. Alij ſpiritum veritatis vocari putant, quod doctor ſit veritatis, vt Theodor. Mopſueſt. Hoc probabilius, quia ita videtur interpretari Chriſtus, c. 16. 13. *Cum autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Sed adhuc videtur non ſatis ad id, quod agebatur, accõmodatum, de conſolatione n. non de doctrina agebatur. Itaque duobus præterea modis, ſi hic non placet, interpretari poſſumus. Altero, vt Hebraiſmus ſit, dicaturque ſpiritus veritatis, i. permanens, ſtabilis, ſtabilitatem n. Hebræi veritatem vocant: *Fiat tantum pax, & veritas in diebus meis*, i. pax firma, & ſtabilis, Iſa. 39. 8. *& dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis*, Iſai. 61. 8. Quia ergo dixerat ſpiritum manſurum cum Apoſtolis in æternum, vocat *Spiritum veritatis*, id eſt, perpetuo manentem, quem etiam ſenſum Chryſoſt. indicat. Altero, vt ſpiritus veritatis, i. verus Dei ſpiritus appelletur, opponaturq; mundi ſpiritui, atq; ſapientiæ, qui mendax & fallax eſt, ſicut ſapientia diuina atque humana apud D. Paulum opponuntur, Rom. 8. 6. 7. & 1. Cor. 1. 26. quemadmodum Cyrillus, Auguſtinus, & Beda videtur exponere. Propterea enim ſtatim addit, *quem mundus non poteſt accipere*. Nam idcirco non poteſt accipere, *quia animalis homo non percepit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere*. Sic enim potius interpretor, quam cum Theodoro Heracleota, Theophylacto & Euthymio nõ poſſe mundum, id eſt, mundanos, & carnales homines cũ accipere, quia ſupra corpus nihil cogitant, & ille corporis expers eſt. Hoc eſt, quod ſtatim addit, *quia nec videt eum, nec ſcit eum*. Videre, vt Chryſ. ait, pro intelligere ponitur: itaq; idẽ eſt, quod ſcire. Dicit ergo propterea mundũ ſpiritum illũ accipere non poſſe, quia non poteſt illum intelligere, non poteſt guſtare. E cõtrario vero dicit: *Vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit*. Mundus accipere non poteſt, quia alienus, nouus, inſolens illi videtur eſſe, exercitatos in rebus diuinis ſenſus non habenti: *Vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit*, id eſt, quia familiaris, & conſuetus vobis eſt, ſemperq; vobiſcum erit. Sic fere Greg. lib. 5. Moral. c. 10.

Paracletus ſpiritus veritatis cur dictus.

Stabilitas Hebræis veritas.

1. Cor. 2. 14.

18. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.*] Aliud hoc cõſolationis genus. Cõſolatus eos fuerat promiſſione Spiritus ſancti, quem ſuo loco venturũ dixerat, neq; ab illis vnquam diſceſſurum, ſed illi eius potiſſimum præſentiam deſiderabant, ſe etiã promittit nõ ſemper ab illis abfuturum, rediturum ad illos aliquãdo. Hoc autem ipſum accõmodatis ad conſolationẽ dicit verbis: *Non relinquam vos orphanos*, dum enim orphanos vocat, filios appellat, vt notãt Auguſtinus, & Beda. Aliquanto aliter Chryſoſt. Theophylactus, &

Cur orphanos vocet ſuos diſcipulos.

Tract. 75.

Euthy-

Euthymius, ſed in eandem fere ſententiam, orphanos dixiſſe, quia paulo ſupra cap. 13. 33. filios appellauerat. Rupertus, *non relinquam vos orphanos*, id eſt, peccato: morale, & non admodum apte. *Veniam*, inquit *ad vos*, aliquando redibo, quod de quonam ſuo intelligat reditu, non conuenit inter interpretes. Plerique de reſurrectione intelligi volunt, poſt quam ſæpe Chriſtum Apoſtolis legimus apparuiſſe, & apparuiſſe quidem ſic, vt eum Apoſtoli viderent, mundus non videret, quemadmodum ſtatim dicit, *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt, vos autem videtis me*, id eſt viſuri eſtis. Sic vterque Thodorus Heracleotes, & Mopſueſt. Chryſoſtom. Theophylactus, & Euthymius. Alij de ipſa Spiritus ſancti miſſione hoc interpretantur, quaſi ſe ad diſcipulos venturum dicat, quia per Spiritum ſanctũ venturus erat, vt Cyrillus, & Rupertus, quod neſcio an probabile videri poſſit, cum de aduentu Spiritus ſancti iam Chriſtus diſſeruiſſet, & nouum hic, vt diximus, conſolationis genus fit. Auguſtinus, & Beda, & Leontius de ſecundo Chriſti aduentu, quod vt magis probem, facit quod cap. 16. 16. 17. 19. vbi eandem, & iiſdem vere verbis ſententiam repetit, de illo vltimo loquatur aduentu, vt multis ibi verbis exponit; & quod id, quod verſu 20. ſequitur, *in illo die cognoſcetis, quia ego ſum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis*, de illo proprie tempore intelligatur, quo tempore Apoſtoli non iam per ſpeculum in ænigmate, ſed facie ad faciẽ viſuri erant, & quod ver. 3. eodem ſenſu dixerit, *iterum venio, & accipiam vos ad meipſum, vt vbi ego ſum, & vos ſitis*. At id tempus longiſſime aberat; fateor, ſed illud ipſum vocat *modicum*. c. 16. 16. & Ioannes, quod amplius eſt, horam nouiſſimam, 1. epiſtola c. 18. quia mille anni in conſpectu Dei tanquam dies vna 2. Petri 3. 8. Cur ergo non eos potius conſolabatur dicens poſt tres dies, hoc eſt poſt reſurrectionem ad eos rediturum? Primum quia multo minus tunc conſolationis per eas apparitionis, quam poſtea per ſecundum aduentum ſuum illis erat allaturus. Deinde quia ille poſt reſurrectionem, apparitiones ad breue fuerant tempus, & non niſi quaſi per tranſennam ſe illis oſtendebat; præſentia autem illa ſua, quam illis per ſecundum aduentum exhibiturus erat, erat futura perpetua.

19. *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt; vos autem videtis me.*] Quod tempus modicum vocet, modo diximus, nempe quod vſq; ad ſecundũ aduentum reliquum erat. *Videt*, & *videtis*, pro videbit, & videbitis poſita ſunt. Sæpe monuimus magna cum emphaſi, & gratia præſentia pro futuris poni, vt, *Elias venit*, id eſt, venturus eſt, Matth. 17. 11. & *Meſſias venit*, eodem modo ſupra c. 4. 25. At quomodo dicit mundum ſe viſurum non eſſe, ſi de ſecundo loquitur aduentu, cum tunc omnis caro eum viſura ſit? Facilis ſolutio, dicitur mundus eum iam non viſurus, quia non niſi & momento temporis, & ad ſuam condemnationem viſurus eſt, quemadmodum ſæpe ſignificatur peccatores reſurrecturos non eſſe, non quod reſurrecturi nõ ſint, ſed quod non niſi ad mortem reſurecturi, ſupra cap. 6. 39. 44. 54. Alioqui idem argumentum contra eos valet, qui hoc de tempore reſurrectionis Chriſti interpretantur; qui enim dicit mundum ſe viſurum non eſſe, ſignificat nunquam eſſe viſurum. Is denique ſenſus, quem expoſuimus, verbis ſequentibus confirmatur.

Præſentia pro futuris poni frequẽs eſt in ſcriptura.

Quia ego viuo, & vos viuetis.] Probat atque declarat, quod dixerat, mundum ſe viſurum non eſſe, Apoſtolos autem viſuros, quia nimirum Apoſtoli ad vitam reſurrecturi erant, & cum eo ſemper victuri, mũdus aũt in perpetua mãſurus morte mortui autem videre non poſſunt. Hic verus eſt ſenſus, & iis, quæ modo de reſurrectione diximus conſentaneus, atque eodem fere modo, certe de reſurrectione Auguſtin. Chryſoſtomus, Beda, Cyrillus, & Euthymius interpretantur. Quo magis Theophylactum miror interpretantem. *Et vos viuetis*, id eſt gaudebitis, cum me poſt reſurrectionem conſpicietis, quia gaudium vita quædam ſit. Tolerabilis eſt, quod Rupertus ait, *quia ego viuo, & vos viuetis*, id eſt, propter meam reſurrectionem vos habebitis ſpiritualem vitam, quia per eã vobis remiſſionem merebor peccatorum. Illud ego neminem animaduertiſſe video, comparationem ex Hebræorum idiomate in his verbis latere, quam indicat particula illa. Et, quæ ſæpe apud Hebræos, vt alibi diximus, comparationis complementum ſignificat. Senſus ergo eſt, quia ſicut *ego viuo, ita & vos viuetis*. Intelligitur enim particula ſimilitudinis Hebræorum more, quemadmodũ ſupra verſu 1. & c. 5. 17. & mox verſu ſequente. Putant Auguſtinus, Beda, & Rupertus propterea de ſe dixiſſe *Viuo*, de diſcipulis, *Viuetis*, quia ipſius reſurrectio proxima erat, ita vt pro præſenti haberi poſſet, diſcipulorum autem reſurrectio longe aberat. Aliam ego eius rei cauſam arbitror, quod nõ de humana, ſed de beata, atque diuina loquatur vita, quam ipſa natura habebat ſua, diſcipuli autem nondum habebant, ſed eius beneficio habituri erant. Quam enim paulo ante viſionem appellauerat, nunc vitam vocat, quia hæc eſt vita æterna, vt eum videamus, cognoſcamuſque. Perinde ergo eſt, ac ſi dicat, vos videbitis me, id eſt, beati eritis, vitamque habebitis æternam, quia ego ipſa ſum vita, itaque ſicut ego vitam per me habeo, ita eam vobis impertiar: ſic dixit c. 1. 4. *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum*, & c. 5. 25. 26. *Venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo ſic dedit & Filio habere in ſemetipſo*. Eodẽ ſenſu docet D. Paulus vitam noſtram in ipſo abſconditam eſſe, Coloſ. 3. 3.

Hebraiſmus & complementum eſt comparationis.

Inf. c. 17. 3.

20. *In illo die vos cognoſcetis, quia ego ſum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.*] Diximus verſu 18. nonnullos hæc omnia ad tempus reſurrectionis referre, in quibus Chryſoſt. Theodorus Mopſue. Theophylact. & Euthym. ſunt. Sed ex iis, quæ diximus, apparet ad futuram in cœlo vitam eſſe referenda, quemadmodum Theodor. Heracleota, Cyrillus, Leontius, Auguſtin. Beda. & Rupertus referunt, *in quo die*, inquit Auguſtinus, *niſi de quo ait, Et vos viuetis, tunc enim erit, vt poſſimus videre, quod credimus. Nam & nunc eſt in nobis & nos in illo, ſed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoſcemus*. Hic etiam particulam ſimilitudinis intelligo. Tunc vos cognoſcetis, quia quemadmodũ ego ſum in Patre (ſub. & Pater in me) ſic vos eſtis in me, & ego in vobis, vt c. 6. 57. *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me & ipſe viuet propter me*. Dicit ergo tunc eos intellecturos, quomodo quemadmodum ipſe in Patre eſt, & Pater in ipſo; ita ipſi in ſe, & ipſe in illis eſſet. At non dixerat illis ſe eſſe in ipſis, & ipſos in ſe, ſed ſe eſſe in Patre, & Patrem in ſe, verſu 10. Non dixerat quidem hoc loco, ſed alibi tamen dixerat, cap. 6. 56. *Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*, & fieri poteſt, vt ad illũ locum alludat. Deinde non eſt neceſſe, vt ante dixerit; potuit enim hoc tantum velle ſignificare, fore, vt tũc talem inter ſe & ipſum coniunctionem experirentur, qualem inter ſe, & Patrem ſuum eſſe illis dixerat; itaq; abunde illis iſtam ſuam abſentiam, quã tantopere dolebant, ſingulari illa, & perpetua non ſolum præſentia, ſed etiam coniunctione compenſaturum eſſe. Abutebantur hoc Ariani teſtimonio, vt ex Chryſoſt. Cyrill. & Theophylact. diſcimus. Sed facilis reſponſio proportionem, non æqualitatem

Tract. 75.

Ariani hoc loco abutentes refutantur.

tatem ſignificari, quemadmodum Pater vitam, naturamque omnem ſuam ſecum communicaſſet, ita ſe cum illis vitam ſuam communicaturum, non eodem tamen modo; nam Pater Filio ita naturam ſuam dedit, vt Filius illi æqualis eſſet; Filius nobis non ita vitam, cæteraque bona ſua nobis dat, vt æquales illi ſimus, quia creaturæ creatori æquales eſſe non poſſunt. Illuſtriſſimum exemplum eſt Matth. 5. 48. *Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter cœleſtis perfectus eſt*, vbi Ariani negare non poſſunt non æqualitatem, ſed proportionem ſignificari.

21. *Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt, qui diligit me.*] Putant Chryſoſtomus, Theophylactus, & Euthymius propterea hoc Chriſtum nunc dicere, quia videbat triſtes propter futurum diſceſſum eſſe diſcipulos, docere ergo eos, ſi ſe diligant, ne in eo amorem erga ſe declarent, quod ægre diſceſſum ſuum ferant, ſed in eo, quod mandata ſua ſeruent, eum enim vere ſe diligere, qui ſeruat mãdata ſua. At hoc iam dixerat verſu 15. & maiorem iam illis conſolationem adhibuerat, fore, vt ſicut ipſe in Patre erat, ita illi in ſe eſſent. Deniq; maius quiddam illis videtur polliceri, quam vt dicat eum ſe diligere, qui mandata ſua ſeruat. Longius etiam à ſenſu Rupertus abeſt, oſtendiſſe Chriſtum ante lotione pedum, quantum diſcipulos amaret, cap. 13. 1. docere eos nunc, quantum ſe, & quomodo illi amare debeant. Aut rationem certe reddere,

Ver. 15
In quo ſita ſit vera dilectio.

ſupra dixerit, *ſi diligitis me, mandata mea ſeruate*, quia dignitas, inquit, dilectionis non in vocis ſuperficie, ſed in veritate, & opere conſiſtit. Ego rationem docere arbitror, qua ad ſummam illam ſecum coniunctionem, de qua proximo verſu dixerat, peruenire poſſint. Ea autem eſt, vt ſe diligant obſeruandis mandatis ſuis, qui enim diligit ſe, eũ & à patre ſuo diligi, ſeq; illi manifeſtaturum, quod eſt in eo manere, quemadmodum dixerat. Diximus ſupra quæſtionem ab Auguſtino moueri, quomodo qui mandata eius obſeruat, is eum diligat, quaſi prius obſeruet, poſtea diligat, cum nemo ſine charitate, qua Chriſtum diligit, eius mandatá ſeruare poſſit. Facilis eſt reſponſio; non ſignificat vnum prius eſſe altero, ſed vnum eſſe alterum, vt alias omittam Theologorum ſubtilitates, quæ huius loci non ſunt, diuerſo genere cauſæ vnum altero ſimul prius eſſe, atque poſterius. Malim aliquis explicaſſet, cur non dixerit Chriſtus, qui ſeruat mandata mea diligit, vt ſolet aliis locis dicere, ſed dixit, *qui habet mandata mea, & ſeruat ea.*

Quid eſt habere mandata, hoc loco.
Tract. 75.

Quid eſt habere? Auguſtinus prope ad ſenſum acceſſit, *Qui habet*, inquit, *in memoria, & ſeruat in vita, qui habet in ſermonibus, & ſeruat in moribus: qui habet audiendo, & ſeruat faciendo, aut qui habet faciendo, & ſeruat perſeuerando.* Mihi idem videtur eſſe habere, quod credere. Qui enim verbum Dei audiuit & intellexit, ſed non credidit, is non dicitur illud habere, quia excluſit illud, repudiauit, reiecit, qui autem credidit, is demum habet, quia retinuit, & animo defixit. Itaque eandem vim hoc loco habere arbitror, mandata Dei habere, quam habere diximus, quod dicit cap. 5. 38. *Verbum eius non habetis in vobis manens, quia, quem miſit ille, huic vos non creditis*, & illud cap. 8. 31. *Dicebat ergo Ieſus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos, ſi vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis.* Propterea igitur hoc loco eo vſus eſt verbo, quia cum Apoſtolis agebat, qui iam crediderant, hoc eſt, qui mandata eius iam habebant, vt doceret eos, non ſatis eſſe credere, niſi etiam facerent, quæ credebant. Itaq; manifeſtum hinc contra nouos hæreticos argumẽtum colligitur, ſolam fidem ad iuſtificationem, & ſalutem non ſatis eſſe. Quod & Chryſoſt. & Euthym. hic obſeruarunt. Theoph. ita interpretatur, quaſi verbum illud, φυλάττῃ αὐτάς, *ſerua ea*, nõ

Sola fides ad iuſtificationem non ſufficit.

ſignificet mandata facere, ſed aſſeuerare, retinere diligenter, ne nobis eripiantur, vt idem deniq; ſit, quod conſeruare ſemel acceptam fidem. Quod ſatis per ſe conſtat à mente Chriſti alienum eſſe. Illud etiam obſeruauerim Chriſtum mandata ſua non Patris appellaſſe oſtendentem ſe eſſe Deum.

Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.] Quærit etiam hic Auguſt. quomodo dicat, *Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum*, quaſi prius nos Deum diligamus, deinde nos Deus viciſſim diligat, cum contra ſe prorſus res habeat. *In hoc*, inquit, *eſt caritas, non quaſi nos dilexerimus* Deum *ſed quoniam ipſe prior dilexit nos.* Recte reſpondet non quamcunq; Patris, Filijq; erga nos dilectionem intelligi, ſed eam, qua Pater dilectionis erga eum in noſtræ præmium daturus nobis eſt, & Filius ſeipsũ manifeſtaturus. Eam enim Patris, Filijq; erga nos dilectionem noſtra erga eos dilectio præcedit. Cæterum alia nos, vt ait Ioannes, dilectione prius illi nos diligunt, quam nos illos diligamus, ea nempe qua nobis gratiam ſuã conferunt, qua peccata remittuntur, qua iuſtificant, qua iuſtificatos amant, & vſq; ad finem vitæ perſeuerare faciunt. Hoc dicere non poſſunt ij, qui hæc de Chriſti reſurrectione interpretantur, in qua ſententia Chryſ. Cyrill. Theodorus Mopſueſt. Theoph. & Euthy. ſunt.

1. Ioan. 4. 16.

22. *Dicit ei Iudas, non ille Iſcariotes.*] Caute monuit Euangeliſta hunc Iudam, quem Chriſtum interrogaſſe dixerat, non illum fuiſſe Iſcariotem, qui proditor eius fuit, ſed Iudam alterum, cui Lebbæo aut Thadæo cognomentum erat, Matth. 10. 3. & eius canonica nunc legitur epiſtola; ne quis ambiguitate forte nominis falleretur, putaretq; Euangẽliſtam non ſibi conſtare, qui c. 13. 30. dixiſſet proditorem illum Iudã à Chriſti, Apoſtolorumq; cõſortio diſceſſiſſe.

Domine quid factum eſt, quiá manifeſtaturus es nobis teipſum & non mundo?] Hebraiſmus מה היה *quid fuit?* id eſt, quid accidit? quid cauſæ incidit, quod Septuaginta ſolent vertere ἐγένετο *factum eſt.* Haud dubium, quin Iudas non intellexerit, quod de ſua manifeſtatione Chriſtus dixerat, nam cætera ſatis ſibi videbatur intellexiſſe, quemadmodũ neque Thomas verſu 5. neq; Petrus cap. 13. 36. intellexerant. Nempe nondum ſpiritum illum acceperant, à quo omnem docti ſunt veritatem. Fefellit Rupertum phraſis Hebraica: exiſtimauit enim ſenſum eſſe, ſi nobis te manifeſtaturus es, nondũ ergo te manifeſtaſti, quid igitur hactenus à te factum eſt? quid hactenus egiſti? ſi te nobis non oſtendiſti, nonne te vidimus? nonné audiuimus? nonne diu tecum verſati ſumus? Quod quam longe abſit à ſenſu: nemo non videt. Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthymius verbo, *Manifeſtabo ei meipſum*, Iudam turbatum fuiſſe putant, cum enim ſciret ad mortem ire Chriſtum exiſtimaſſe ita eum ſibi, cæteriſq; Apoſtolis iam mortuum appariturum, quomodo ſolent aliquando mortuis viuis apparere, quos nemo ſine horrore animi videt. Quorum ſententiam etſi non probo, tamẽ notari hoc eorum teſtimonium à lectore velim, vt ſciat graues auctores ita ſenſiſſe aliquando viuis mortuos apparere, quod D. Auguſt. alicubi docet non niſi impudenter negari poſſe. Theod. Mopſu. ſcribit putaſſe Iudam Chriſtum ſolis ſe Apoſtolis manifeſtaturum eſſe, quod qua ratione facturus eſſet, non intelligebat, Leontius & Theodorus Heracleoies amore in Chriſtum hoc dixiſſe, quod vellet eius gloriam omnibus eẽ conſpicuã. Cyrill. doctiorem eius exiſtimat eſſe quæſtionem, ſciſſe eum Chriſtum omnibus gẽtibus eſſe promiſſum. *Dedi*, inquit, *in legem gentium*: mirari quid noui acciderit, quamobrem mutuata nunc voluntate neget ſe manifeſtaturum eſſe mundo. Magis probo, quod alij

Hebraiſmus

Mortui viuis aliquando ſolent apparere.
lib. de cura pro mortuis agenda cap. 10. & 15.
Iſa. 42. 6. & 49. 6.

alij dicunt adhuc eum Iudaico more in temporali Chriſti ltæſiſſe regno, quaſi omnes cum eo Iudæi regnaturi eſſent, itaque mirari, quod non illis ſe omnibus manifeſtaturum diceret. Nam myſterium illud vocationis gentium, quod Cyrillus ait, non eſt veriſimile Iudam tunc cognouiſſe, cum vix perſuaderi Petro accepto etiam Spiritu ſancto potuerit, Act. 10. 14.

Myſterium vocationis gentium tectum.

23. *Reſpondit Ieſus, & dixit ei ſi quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diligit eum, & ad eũ veniemus, & manſionem apud eum faciemus.*] Non mutat Chriſtus ſententiam, ſed eiuſdem potius ſententiæ repetitione docet Iudam, quomodo, & quamobrem non omnibus ſe manifeſtaturus eſſet. Quia non vult gloriam ſuam, niſi cum amicis ſuis communicare; amicos autem ſuos eſſe, qui ſermonem ſuum ſeruant. In hanc fere ſententiam Auguſtinus, & Cyrillus interpretantur. Chryſoſtomus, Theophylactus, & Euthymius conuenienter ſententiæ illi ſuæ, quam ſupra poſuimus, exiſtimant docere Chriſtum ſe non ſicut mortui viuis apparent, quemadmodum illi putabant, ipſis appariturum; ſed ſicut Deus hominibus apparere ſolet, id eſt ſpiritualiter, & inuiſibiliter, propterea dixiſſe ſimul cum Patre ad eos venturum eſſe. Theodorus Mopſueſt. docere ſe neminem excipere, omnibus ſeſe hominibus manifeſtaturũ eſſe, modo ſe dil gant, & mandata ſua ſeruent. Si ſe ſolum ad eos, qui diligerent, venturum diceret, facile intelligeremus eum de ſuo ad iudicium aduentu locutum eſſe: ſed cum vná etiam Patrem venturum dicat, quærendi nobis ſolicitudinem iniicit, de quo id Patris aduentu poſſit intelligi, cum nuſquam in ſcripturis venturus dicatur Pater. Nõ inuenio auctorem grauem, qui de alio, quam de aduentu per gratiam in animos hominum interpretetur: ſic videntur Auguſtinus, Chryſoſt. Cyrill. vterq; Theodorus, Leontius, Beda, Theoph. & Euthymius intellexiſſe. Quod etſi cum verſ. 21. vbi ſe manifeſtaturum, non in hac, ſed in altera, vt explicauimus, vita dixerat, nõ ſatis videtur cõuenire; tamen à tot, tantiſq; auctoribus nolo diſcedere. Nam & Deus per gratiam ad nos venire dicitur, *Ego*, inquit, *ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis aperuerit mihi, intrabo, & cœnabo cum illo*, & hic aduentus quaſi iudicium eius eſt, de quo Chriſtus ver. 21. loquebatur. Ituris enim nobis in cœlum per gratiam Deus obuiam procedit. Non video tamen, cur nõ ingreſſu in regnum cœlorum poſſit intelligi: vt vẽturum ſe ad nos excipiendos tanquam hoſpites cũ Patre dicat. aut ad nos ſe tanquam hoſpitem cum Patre in cœlo venturum, quaſi cœlum domus noſtra ſit, & ipſi in eo ſint quodammodo peregrini. Cur de Spiritu ſancto mentionem nullam facit? Quia de admiſſione in domum Patris loquebatur vbi tota Patria tãquam domus domino, & ſibi tanquam hæredi auctoritas erat tribuenda, & quia diſcipuli Patrem tantum, & Filium videre optabant, vt Philippus verſ. 8. dixerat, *Domine oſtende nobis Patrem*, & hic Iudas de ipſis Chriſti manifeſtatione interrogauerat. Verbum illud, *& manſionem apud eum faciemus*, vim habet, quam Chryſoſt. Theophylact. & Euthym. obſeruarunt; ſignificat enim non ad tempus tãtum poſtea diſceſſuros venturos eſſe, ſicut ipſe nunc diſceſſurus venerat, quemadmodum verſ. 16. de Spiritu ſancto dixerat, *vt maneat nobiſcum in æternum.* Illud non probo, quod hi auctores putant manſionem hanc ſomno & mortuorum opponi apparitioni, quæ breui tempore euaneſcit. Notauit autem Theodor. Heracleotes propterea plurali numero dixiſſe, *Veniemus, & faciemus*, vt Sabellij hæreſim refutaret, oſtendens ſe, & Patrem diuerſas eſſe perſonas.

De quo Patris aduentu hic ſermo ſit.

Apoc. 3. 20.

Sabellianorum hæreſis refutata.

24. *Qui non diligit me ſermonem meum non ſeruat, & ſermonem, quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius, qui miſit me Patris.*] Simplicitas hæc & ruditas orationis Hebraiſmũ ſapit, dixerat. *Qui diligit me, ſermonẽ meũ ſeruabit*, dicit nunc è contrario, qui ſe non diligit, eum non ſeruare ſermonem ſuum, tanquam ſi clarius diceret certum ſignum dilectionis erga ſe eſſe, ſeruare ſermonem ſuum, ita vt omnis, qui diligit, ſeruet, & omnis, qui non ſeruat, non diligat, (ſic enim oratio reſoluenda) ſed quorſum hoc? vt diſcipulos ad mandatorum ſuorum obſeruationem exhortetur, quæ certa via eſt, qua ad videndam ipſius gloriam peruenitur. Sermonem enim Hebraico idiomate præceptum vocat. Quod autem addit, *& ſermonem quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius, qui miſit me Patris*, ideo dicit, vt præceptis ſuis maiorem apud diſcipulos auctoritatem adhibeat, cum ea Patris eſſe intellexerint. Quia etſi non minorem ipſe per ſe, quam pater auctoritatem habebat, tamen apud illos, qui eum nondum ſatis cognoſcebant, maioris Pater, quam ipſe auctoritatis erat. Non negat præceptum, hoc eſt ſermonem eſſe ſuum, ſupra enim verſu 21. mandata ſua appellauerat, ſed ſignificat non eſſe tantum ſuum, eodem modo, quo dixit, *Mea doctrina non eſt mea ſed eius, qui miſit me.* c. 7. 16. & vt Theodorus Mopſueſt. ſcribit non ſignificat non eſſe ſuum, ſed commune ſibi eſſe cum Patre. Notauit idem conſequens fuiſſe, vt diceret eos qui non ſeruarent mandata ſua, ſe, Patremq; ſuum viſuros non eſſe, ſed intelligendum nobis, quia odioſum erat, relinquere maluiſſe. Græce eſt καὶ ὁ λόγος, ὃν ἀκούετε, *ſermo, quem audiſtis non eſt meus*, modico ſenſus diſcrimine, tamen clarius eſt, *audiſtis*. Nam ſi legamus, *auditis*, neceſſe eſt, vt interpretemur, audire ſoletis, diximus enim alibi verba præſentis temporis ſolere conſuetudinem, & morem ſignificare, *Magiſter veſter non ſoluit didrachma*, id eſt, nonne ſolet ſoluere? Matth. 17. 24.

Sermo Hebraice præceptum.

Præſens tempus morem ſignificare ſolet.

25. 26. *Hæc locutus ſum vobis apud vos manens: paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis.*] Chryſoſt. Theophy. & Euthym. putant ideo hoc Chriſtum dixiſſe, quia videbat diſcipulos nondum; quæ dicebat, intellexiſſe, verebaturq; ne ſe iterum interrogent, quænam illa eſſent mandata, de quibus loqueretur, ſibi que moleſti eſſent. Potius Credo obiecta ſpe clarioris cognitionis per Spiritum ſanctum illis offerendæ conſolari eos voluiſſe, ſimulque excuſare ſe, quod propter inſtantem diſceſſum ſuum plura eos, & clarius docere non poſſet, ſcire ſe adhuc eos indigere doctrinæ, ſed quæ aut ipſe propter temporis breuitatem docere non poſſet, aut illi nondum ſatis idonei auditores non poſſent capere, Spiritum ſanctum abunde eos docturum eſſe. Cum dicit, *hæc locutus ſum vobis apud vos manens*, duo indicat, & ſe iam cum illis non manere, aut certe non amplius manſurum, & poſtea cum ipſis non manentem aliquid locuturum, non per ſe, ſed per Spiritum ſanctum, vt ſtatim explicat. Monent Auguſtin. & Beda aliter hic manſionem, quam paulo ante, cum dixit, *Et manſionem apud eum faciemus*: appellare. *Illa*, inquit, *manſio alia eſt, quam promitti futuram, hæc vero alia, quam præſentem eſſe teſtatur. Illa ſpiritualis eſt atque intrinſecus mentibus redditur, hæc corporalis foris extrinſecus oculis, atque auribus exhibetur. Illa in æternum beatificat liberatos, hæc in tempore viſitat liberandos. Secundum illam, Dominus à ſuis dilectoribus non recedit, ſecundum hanc, it, & redit.* Notant Theophylactus, & Euthymius propterea non ſolum Spiritum ſanctum, ſed etiam paracletum appellaſſe, quia id nomen ad diſcipulorum conſolationem pertinebat. Quod dicit, *quem mittet Pater in nomine meo*, Cyrillus interpretatur quẽ per me Pater mittet. Non enim negat ſe eum miſſurum eſſe, cum dicat capit. decimoſexto, ſeptimo.

Tract. 77.

Quid ſit in nomine Chriſti mitti Spiritum ſanctum.

Si autem abiero mittam eum ad vos, ſed ſignificat Patrem per ſe, cui gubernandæ Eccleſiæ curam reliquerat, miſſurum eſſe. Magis probo Theophylacti & Euthymij interpretationẽ, qui in nomine meo idem eſſe putant, quod pro me, meo loco, qui vices meas gerat, ſicut ipſe ſolet dicere ſe veniſſe *in nomine Patris*, id eſt, vt faceret, quæ Pater, ſi veniſſet, facturus erat. Cur ergo eius miſſionem Patri tribuit, ſi eius nomine venturus erat? id verſ. 16. diſſeruimus. *Ille*. inquit, *vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunq; dixero vobis*. Dubium, an quod dicit, *Docebit omnia*, ad illud verbum, *quæcunque dixero vobis*, referendum ſit, quaſi non aliud docturum Spiritum ſanctum dicat, quam quod ipſe ante docuiſſet, quemadmodum & verbum *ſuggeret*, eo vtiq; refertur. Non repugnabo, ſi quis ita velit interpretari, quin auctores illi, quibus ſuam ſententiam tueatur. Auguſtinum, Bedam, & Rupertum indicabo, qui ita quoque videntur intellexiſſe. Sed tamen probabilius iudico, vt verbum, *Docebit omnia*, abſolute ponatur, neq; reſtringatur ad illud alterum verbum, *quæcunque dixero vobis*. Duo enim, vt Theodor. Mopſueſt. animaduertit, Chriſtus ſignificare voluit, Spiritum ſanctum facturum eſſe, & docturum ea, quæ ipſe eos aut propter anguſtiam temporis, aut quod capere illi non poſſent, non docuiſſet, & ea quæ docuiſſet, in memoriam reuocaturum. Hoc enim eſt ὑπομνήσει ὑμᾶς, quod noſter interpres vertit, *ſuggeret vobis*. D. Aũt Aug. ex veteri, vt opinor, verſione legit, *commemorabit vobis*. Obſcure, & ambigue dictum eſt, *Quæcunque dixero vobis*, poterat enim futurum videri, cum præteritum ſit εἶπον, *dixit vobis*. Notant Leontius, & Theodorus Heracleotes hoc ſecundum mẽbrum ad ſolos diſcipulos pertinere. Itaq; hinc Theodorus Montani, Priſcillæ, & Maximillæ refellit hæreſim, non potuiſſe Spiritum ſanctum in Montanum, vt illi delirabant, primum mitti, cum Chriſtum non vidiſſet, vt poſſet illi Spiritus ſanctus, quæ à Chriſto audiuiſſet, in mentẽ reuocare.

cap. 5. 43. — *Locus contra Montani hæreſim.*

27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.*] Diſceptatur inter interpretes, quid hoc loco nomine pacis intelligendum ſit. Cyrillus, & Leontius ipſum Spiritum ſanctum, quem ſuo loco venturum dixerat, pacem vocare putant. Theodorus Heracleotes, Chryſo. Theophylact. & Euthym. reconciliationem cum Deo, quam illis per mortem ſuam perfecturus abibat. Cyprianus lib. 2. contra Iudæos, & in libro de vnitate Eccleſiæ Ambroſius, lib. 2. de vita beata c. 6. & libro de Ioſeph patriarcha c. 13. & ſer. 17. in Pſa. 118. Auguſt. ſerm. 57. de verb. Domini, & ſer. 166. & 169. de tempore eam pacem intelligunt, quam alij erga alios conſeruamus, quam volunt Chriſtum Apoſtolis diſcedentem inprimis commendaſſe. Qua de re multas, elegantéſque ſententias apud Auguſtinum iis in locis, quos modo deſignauimus, lector inueniet. Alij pacem erga Chriſtum, propterea ſuam proprie appellaſſe. Alij pacem internam, id eſt animi trànquilitatem intelligunt, qua ſit, vt animus nullis aduerſis rebus de ſtatu ſuo deiiciatur. Prouidentem quippe Chriſtum fore, vt Apoſtoli, multis aduerſis rebus conflictarentur: munire eos voluiſſe, bono, æquoq; eſſent animo nihil illis nocere poſſe, pacem ſe illis relinquere, non qualem mundus dare ſoleat, qui ſe tũc pacem habere putat, cum nihil illi accidit aduerſi. In hunc etiam modum Cyrillus exponit. Greg. in 3. parte Paſtor. c. 23. mirabili prorſus ſententia docet duplicem hic pacem ſignificari, alteram mundi breuem, fallacem, lubricam, eam ſe Chriſtum non dicere Apoſtolis dare, ſed relinquere, id eſt abiicere, præterire, alteram ſpiritualem, diuinam, diuturnam, ſtabilem, quam ſe illis dicat dare. Vellem auctorem habere bonum bonæ ſententiæ. Pacis nomine Hebraica phraſi ſalutationem, apprecationemq; omnium proſperarum rerum ſignificari arbitror. Id apud Hebræos vſitatum eſſe neminem, qui eorum deguſtarit linguam, ignorare credo, ideoq; ab exemplis abſtineo. Chriſtum igitur paterno more ex hac vita diſceſſurum vale filiis ſuis dicere, &, vt vulgo loquimur, ſuam illis benedictionem relinquere, hoc eſt, *pacem relinquo vobis*. Nam benedictionem ipſam Hebraico, vt diximus, idiomate pacem appellat. Quid igitur diſtat inter relinquere, & dare pacem? Vix fortaſſe, quidquam; ſed ſi quid tamẽ intereſt, hoc intereſt, quod relinquere ſit abituri, dare etiam manſuri, aut relinquere precantis, dare etiam, quod à Deo precetur, concedentis. Quam ergo illis benedictionem relinquebat? electionem ad vitam æternam, eiuſque promiſſionem. Hæc enim eſt, quã mundus dare non poteſt. Itaq; non diſputo, quod nonnullos ſcio interpretes ſubtiliter facere, num, cum dicit. *Non quomodo mundus dat, ego do*, pacem aliam, & an alium eiuſdem etiam pacis dandæ modum intelligat. Simpliciter enim interpretor & aliam, & alio modo, quam mundus det, pacem dare. Chriſtus enim veram, & ſempiternam, mundus falſam & breuem dat, & Chriſtus non ſolis dat verbis bene precando, ſed re ipſa tanquam eius auctor, ac dominus eam nobis largiens, mundus verbis, & adulatoriis ſalutationibus dat, re vero ipſa non dat.

Pacem appellat ſalutationem, & benedictionem. — *Quod diſcrimen inter relinquere, & dare pacem.*

Non turbetur cor veſtrum, neque formidet.] Hæc verba ad ſequentia refero; itaq; hinc exiſtimo inchoandum fuiſſe verſum. *Non turbetur cor veſtrum neque formidet*, propter diſceſſum meum, iã enim vobis dixi me eſſe rediturum.

28. *Audiſtis, quia dixi vobis, Vado, & venio ad vos.*] Id eſt cum ex me audieritis me non abire, vt vos orphanos, ac deſertos relinquerem, ſed vt ad vos maiore cum gaudio redirem, non debet propter diſceſſum meum cor veſtrum turbari.

Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia vado ad Patrem.] Non ſignificat ſe ab illis non diligi, ſed eſt modus quidam loquendi patris cum filiis, amici cum amicis dolentibus ob patris, amicique diſceſſum, qui maiorem illi gloriam allaturus eſt. Si amaretis me non doloretis: amantis enim eſt amici bonis non dolere, ſed gaudere. Sciebat illum ipſum Apoſtolorum dolorem ex ipſorum erga ſe amore proficiſci; ſed ex amore non ex ratione, ſed ex ſenſu proueniente, aut potius ex ignorantia, quod nondum ſatis, quo iret, intellexiſſent. Etenim ſi ſciſſent ad Patrem ire, vt ad eius conſideret dexteram, minime ob eius diſceſſum dolituros fuiſſe.

Quia Pater maior me eſt.] Duplex ex hoc loco oritur quæſtio, quæ iſta ſit, quam affert ratio, cur diſcipuli diſceſſu ſuo gaudere debeant, & quo ſenſu dicat Patrem ſe maiorem eſſe. Facilis illa prior eſt, oportuiſſe gaudere diſcipulos bono ſuo, ſi ſe diligerent, magno enim ſibi eſſe bono, quod ad Patrem iret, quia Pater ſe maior eſſet, itaq; ad maiorem honorem, ad maiorem ibat dignitatem; à miſeria ad fœlicitatem; à conſortio hominum ad cõſortium Dei, qui ſe, & omnibus hominibus maior eſſet. Alteram quæſtionem difficiliorem Ariani reddiderunt: miris enim modis hunc locum agitarunt, vtpote in quo ſententiæ ſuæ præſidium collocabant. Id diſcimus ex Athanaſio orat. 2. cõtra Arianos. & in libro de ſynod. Arimin. & Seleucien. ex Epiphan. hær. 69. ex Baſil. lib. 4. aduerſus Eunom. & epiſtola 141. ad Cæſarien. ex Grego. Nazianz: orat. 4. & 5. de Theolog. ex Cæſario dialog. 1. ex Gregor. Nyſſeno in oratione ad Symplicianum, ex Ambroſio libro ſecundo de fide c. 4. & libr. 5. cap. 8. ex Hilario libro quinto, & vndecimo de Trinitate, & in libro de ſynodis contra Arianos, ex Idacio libro tertio contra Varim, ex Auguſtino libro primo de Trinitate,

Ariani hoc loco abutebantur contra Filii diuinitatem.

nitate, cap. 7. & 11. & lib. 3. contra Maxim. c. 24. & 25. q. 4. ad Oroſium & libro de fide & ſym. cap. 9. & libr. 83. qq. 69. ex eodem Auguſt. Chryſoſtomo, Cyrillo, Leontio, Theodoro Heracleota in commentariis ad hunc locum, qui contra illos diſputarunt. Tribus modis catholicos auctores hũc locum explicaſſe, Arianiſque reſpondiſſe lego, quas omnes explicationes Leontius collegit. Omnes in eo conueniunt Chriſtum tanquam hominem loqui, itaque mirandum non eſſe, vt Baſilius ait, ſi ſe Patre minorem dicat, qui ſe *cum in forma Dei eſſet*, non Patre ſolum, ſed angelis, vt ſcribit D. Paulus, ſed hominibus ipſis minorem fecit. Ille enim ipſe, qui hoc loco dicit, *Pater maior me eſt* alibi dixit. *Ego ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiecto plebis*. Id ita eſſe intelligendum ex hoc ipſo loco colligebant, loquitur enim Chriſtus dicens ſe ad Patrem vadere, non vadit vtiq; vt Deus, ſed vt homo, nam Deus vbique eſt, ita D. Auguſt. *ergo & ibat per id, quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat, ibat per id, quod vno loco erat, & manebat per id, quod vbiq; erat*. Sic etiam Eucharius in qq. in Ioannem. Solebant hanc interpretationem Ariani refellere dicentes, comparationem non niſi inter ea, quæ eiuſdem ſint generis poſſe fieri, inepte enim quiſquam homo dicat Deus maior me eſt. Sed hanc ipſam Arianorum ſubtilitatem ſubtilius Baſilius. & Cyrillus in ipſos reiecerunt. Si comparatio non niſi inter ea, quæ eiuſdẽ ſunt generis, fieri poteſt, & inter Chriſtum, & Deum ſit, Chriſtus igitur eſt Deus. Negat præterea Cyrillus comparationem non niſi inter ea, quæ generis ſint eiuſdem, fieri poſſe, quin inter ea minime fieri, quia inter ea, quæ eiuſdem generis ſunt, nec maius, nec minus eſt. Altera explicatio erat dictũ hoc eſſe per accommodationem ad diſcipulorum opinionem, qui adhuc putabant Patrem Chriſto maiorem eſſe, ſolere enim ſæpe nõ ex veritate, ſed ex hominum opinione loqui, vt cum dicit, *Quid me dicis bonum? nemo bonus niſi vnus Deus*. Sic Chryſoſtomus, Leontius, Theophylactus, & Euthym. Tertia vero erat, Patrem maiorem dici Filio, etiam quatenus Filius Deus erat, non quidem reipſa, ſed hoc ipſo, quod ille Pater, hic Filius erat, Patris enim nomine honorificẽtius natura ſua eſſe, quam Filij, quia principium, & vt Græci loquuntur, cauſam Filij ſignificat. Sic exponunt Athanaſius, Hilarius, Epiphanius, Gregorius Nazian. & Cæſarius iis in locis, quos ſupra citauimus, & Cyrillus li. 2. theſaur. c. 3. & Damaſcen. lib. 4. de fide c. 19. Chryſ. & Leontius, Theophylact. & Euthym. in commentariis huius loci. Sed haud ſcio an plus aduerſariis conceſſerint, quam æquum erat.

Philip. 2. 6. — *Hebr. 2. 9.* — *Pſal. 21. 7.* — *Tract. 78.* — *Chriſtus ex hominum opinione loquitur.* — *Marc. 10. 18.*

29. *Et nunc dixi vobis, priuſquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis.*] Quid nam ſe illis dixiſſe dicit? Non quidem, *Pater maior me eſt*, id enim non ſit, ſed *vado ad Patrem*, quod iterum atq; iterum illis dixerat, quia in eo & cardo fidei, & ſumma conſolationis eorum vertebatur. Id dicit ſe propterea, antequam fieret, illis ſignificaſſe, vt cum fieret, crederent, id eſt, cum eum paulo poſt in cœlum euectũ cernerent, intelligerent ipſum ad Patrem ire, vt æquali cum eo gloria frueretur. Alij referunt ad omnia, quæ dixerat non de ſuo modo ad Patrem abitu, ſed de mittendo etiam ad ipſos paracleto, quibus non magnopere repugnauerim: modo hoc intelligatur reddere rationem Chriſtum, quam ob rem ea illis diceret, quæ ſciret ab eis non intelligi, quia quamuis tunc non intelligerent, poſtea tamen eſſent ex euentu intellecturi. Semina ſe in eorum animis iacere cœleſtium myſterium aliquando naſcitura. Similis locus ſupra cap. 13. 19, & infr. cap. 16. 4.

30. *Iam non multa loquar vobiſcum, venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam.*] Reddit cauſam, cur non pluribus verbis illis exponat, quæ ſciebat ab ipſis non intelligi, ſed ea in euentum ipſum intelligenda reiecerit, quia breue illi tempus erat: itaq; non licebat eſſe longiorem, appropinquare enim principem huius mundi, qui vt ſe comprehenderet armata veniret manu. Principem huius mundi diabolum appellat, ſicut cap. 12. 31. vbi, cur ita vocaretur, expoſuimus. Dicit autem diabolum venire, quia Iudæi illius acti inſtinctu veniebant, attribuens diabolo, quæ homines peccatores, id eſt membra. miniſtriq; Diaboli faciebant. Fortaſſe alludit ad Iudam, in quem, vt Lucas ait, cap. 22. 3. iam diabolus intrauerat, itaque cum ſciret venire Iudam. quaſi cohortis illius nefariæ ducem, diabolum venire dicit. Quod ſequitur, *& in me non habet quidquam*, perinde eſt, ac ſi dicat, *ſed in me non habet quidquam*, ponitur enim, *&*, pro *ſed*, καὶ pro ἀλλὰ, ex Hebraiſmo ו pro כִּי אִם, aut אַךְ, vt Actor. 10. 28. vbi cum eſſet Græce καὶ, noſter interpres vertit, *ſed*, quod pari ratione hoc loco facere potuit, & Matth. 12. 39. *generatio praua, & adultera ſignum quærit, & non dabitur ei*, pro, *ſed ſignum non dabitur ei*. Difficilius eſt, quid ſit, *in me non habet quidquam*. Nonnulli Græci codices legunt, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐχ εὑρήσει οὐδὲν, *& in me* inueniet nihil, atque ita inuenio in codice Græce Catenæ, eodemque modo vterq; Theodorus Heracleotes, & Mopſueſt. Leontius, & Cyrillus in commentariis legunt. Ex Latinis etiam Gregorius homil. in Euangel. 39. & Ambroſ. in lib. de fuga ſæculi, c. 4. qui duas indicat eſſe lectiones, alteram, *& in me inueniet nihil*, alteram *& in me non inueniet nihil*, id eſt, non inueniet peccatum, quia peccatum nihil eſt, vt ille explicat. At fateor quidem hanc lectionem, *& in me non inueniet quidquam*, ſignificantiorem eſſe: ſed nihil mutare nobis licet, de ſententia diſſerendum. Omnes auctores quos contigit mihi legere, exiſtimant ſenſum eſſe, *in me non habet quidquã*. id eſt nullum in me ius habet, quia non habet ius, ac poteſtatẽ niſi in homines peccatores. Sic Chryſoſtomus, Auguſtin. Beda, Theophylactus, aut in me non inueniet peccatum vllum, vt auctores illi interpretantur, quos diximus ita legere. Mihi alius poſſe videtur eſſe, præſertim ſi legamus, *non inueniet in me quicquã*, nõ poterit me vincere, nõ poterit perdere, vt ſperat, nam etſi moriturus ſum, non ſum illius potentia, ſed mea voluntate moriturus. Hoc eſt, quod ſubiicit.

Et pro ſed, καὶ pro ἀλλὰ. — *Quid ſit, in me non habet quicquam.*

31. *Sed vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio.*] Quidam hæc verba ex illis vltimis pendere putant. *Surgite eamus*, vt illis ſententia compleatur, tanquam ſi diceret, *ſurgite eamus, vt cognoſcat mundus me* Patrem diligere. Ac ſunt, qui exiſtiment ita Nonnum poetam, & Auguſtinum intellexiſſe, quãquam ex illis ego colligere non poſſum. Omnes alios Chryſoſtomum, Theodorum Mopſueſt. & Heracleotem Leontium, Cyrillum, Theophylactum, Euthymium, & Rupertum, immo & Auguſtin. & Bedam ſequor. Subintelligendum aliquid, quod orationem impleat, vt non morior, quod vllam in me diabolus mortis cauſam inueniat, aut quod me ſuis viribus cogat mori, ſed *vt cognoſcat mundus*, quod Patrem diligo, & quod mandauit, facio. Non propterea moriebatur, vt id mundus cognoſceret ſed vt mundum ipſum redimeret, cæterum inde conſequebatur, vt eius erga Patrem amorem, & obedientiam mundus cognoſceret. Itaque dictionem, *Vt* hoc loco, quemadmodum in aliis multis adnotauimus, non cauſam, ſed conſequentiam ſignificare arbitror. Loquitur vt homo, propterea dicit, *Sicut mandatum dedit mihi Pater*, vt dixit ſupra cap. 10. 18. Ideo autem hæc diſcipulis dicit, vt eorum

Vt, non cauſam ſed conſequentiam ſignificat.